

Povijesni i kulturološki konteksti i prijeponi tzv. cancel culture

Perković, Nikola

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:186176>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU
ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMENT
SVEUČILIŠNI DIPLOMSKI STUDIJ MEDIJI I ODNOSI S JAVNOŠĆU

NIKOLA PERKOVIĆ

**POVIJESNI I KULTUROLOŠKI KONTEKSTI I
PRIJEPORI TZV. CANCEL KULTURE**

DIPLOMSKI RAD

MENTOR: doc. dr. sc. Igor Gajin

Osijek, 2023.

Sažetak

Cancel kultura je društveni fenomen koji je privukao veliku pažnju i izazvao brojne rasprave u javnosti. Cilj je ovoga rada istražiti i analizirati fenomen *cancel* kulture, njegove povijesne i kulturološke korijene, kao i njegovu ulogu u suvremenom društvu. Proučavanjem povijesnih događaja i kulturnih promjena pokušat će se razumjeti kako je došlo do razvoja i širenja *cancel* kulture te zašto je postala tako značajna tema u javnom diskursu.

U prvom poglavlju rada iznesene su razne definicije pojma *cancel* kulture. U idućem poglavlju predstavljene su povijesne prakse *cancel* kulture. Prikazani su primjeri isključivanja kao što su ekskomunikacija i prakse raznih totalitarnih režima, ali i univerzalnije prakse isključivanja koje nisu imale političke i ideološke dimenzije. Nadalje, predstavljena je *cancel* kultura u današnjem vremenu zajedno s najpoznatijim i najaktualnijim primjerima. U posljednjem poglavlju prikazani su rezultati istraživanja koje se bavilo analizom fenomena *cancel* kulture. U konačnici, planirani ishodi ovoga rada su detektiranje povijesnih i kulturoloških čimbenika koji su oblikovali pojavu *cancel* kulture kako bi se pridonijelo širem razumijevanju ovog društvenog fenomena te njegovog utjecaja na društvo i pojedince.

Ključne riječi: *cancel* kultura, otkazivanje, isključivanje, povijesne prakse, društveni fenomen

Summary

Cancel culture is a social phenomenon that has attracted a lot of attention and caused numerous discussions in the public. The aim of this paper is to investigate and analyze the phenomenon of cancel culture, its historical and cultural roots, as well as its role in contemporary society. Through the study of historical events and cultural changes, an attempt will be made to understand how the development and spread of cancel culture took place and why it became such an important topic in public discourse.

In the first chapter of the work, various definitions of the term "cancel culture" were presented. In the next chapter, the historical practices of the cancel culture are presented. Examples of exclusion, such as excommunication and the practices of various totalitarian regimes, are presented, but also more universal exclusion practices that did not have political and ideological dimensions. Furthermore, cancel culture in today's time is presented together with the most famous and most current examples. In the last chapter, the results of the research dealing with the analysis of the phenomenon of cancel culture are presented. Ultimately, the planned outcomes of this work are the detection of historical and cultural factors that have shaped the appearance of cancel culture in order to contribute to a broader understanding of this social phenomenon, as well as its impact on society and individuals.

Keywords: cancel culture, cancellation, exclusion, historical practices, social phenomenon

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja _____ potvrđujem da je moj _____ rad
diplomski/završni
pod naslovom _____

_____ te mentorstvom _____

rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog/diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanove.

U Osijeku, _____

Potpis

Sadržaj

1. Uvod.....	6
2. Definicije pojma <i>cancel</i> kulture.....	7
3. Povijesne prakse <i>cancel</i> kulture.....	11
3.1. Ekskomunikacija.....	11
3.2. Prakse totalitarnih režima.....	18
3.2.1. Staljinizam.....	19
3.2.2. Nacizam i fašizam.....	24
3.2.3. Jugoslavenski socijalizam.....	29
3.3. Univerzalnije povijesne prakse <i>cancel</i> kulture.....	36
4. <i>Cancel</i> kultura u današnjem vremenu.....	41
5. Istraživanje - Analiza fenomena <i>cancel</i> kulture.....	46
5.1. Rezultati istraživanja.....	47
6. Zaključak.....	59
7. Literatura.....	61
8. Prilozi.....	67

1. Uvod

U suvremenom društvu *cancel* kultura jedan je od najznačajnijih fenomena koji privlači pažnju javnosti i izaziva žustre rasprave i polemike. U današnjoj, digitalnoj eri, ovaj fenomen preispituje pojedince i institucije, utječe na slobodu izražavanja te oblikuje način na koji se društvo nosi s kontroverznim pitanjima. Ipak, važno je za shvatiti da je *cancel* kultura novi, pomalo i pomodan naziv za pojavu koja ima dugu povijesnu praksu, samo što se nekoć nazivala ekskomunikacija, cenzura, bojkot, izopćavanje iz javnog života itd. Povijesni i kulturološki konteksti igraju ključnu ulogu u razumijevanju ovog fenomena i prijevora koji ga prate. Postoje različita mišljenja o *cancel* kulturi. Neki je vide kao način postavljanja potrebnih granica u svrhu korigiranja društva i javnoga diskursa prema oficijelnim vrijednostima i idealima tako što se sankcioniraju odstupajuća ponašanja ili stavovi, dok je drugi kritiziraju kao oblik pretjerane cenzure ili lov na vještice u kojem ljudi mogu biti nepravedno optuženi i suočiti se s ozbiljnim posljedicama bez prava na obranu. Stoga će se u radu istražiti i analizirati argumenti i kritike vezane uz *cancel* kulturu kako bi se dobila cjelovita slika o ovom kompleksnom fenomenu.

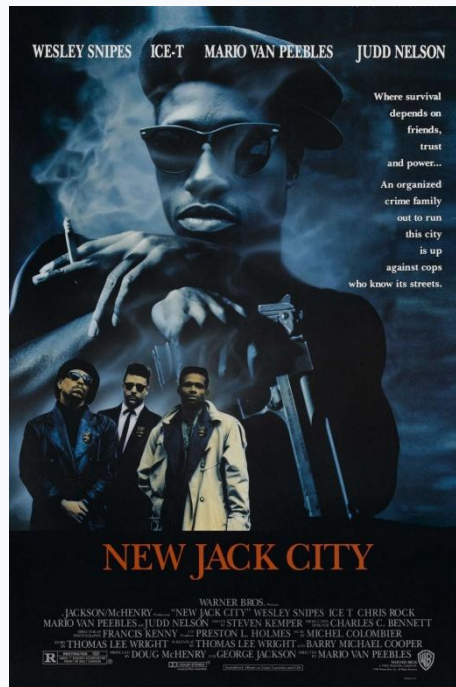
Cilj ovog rada je dublje istražiti povijesne i kulturološke kontekste koji su oblikovali pojavu *cancel* kulture. U radu će se obaviti tipologija *cancel* kulture, a kroz analizu povijesnih događaja, društvenih promjena i kulturnih utjecaja, pokušat će se razumjeti kako su se stvorili temelji za razvoj ovog društvenog fenomena i zašto je postao tako važna tema u suvremenom društvu. Svrha ovog rada je doprinijeti širem razumijevanju *cancel* kulture, kao i njezinog utjecaja na društvo i pojedince.

2. Definicije pojma *cancel* kulture

Pojam *cancel culture* sastavljen je od dva termina. Prvi termin, *cancel*, na hrvatski jezik može se prevesti kao otkazati, ukinuti, poništiti, precrtati, uprostiti. Sukladno tome, sintagma *cancel culture* može se prevesti kao kultura otkazivanja, kultura odstranjivanja, kultura isključivanja. Drugi termin, *culture*, na latinskom *cultura*, u prijevodu znači obrađivanje, njega, oplemenjivanje, poštovanje (Hrvatska enciklopedija, 2023). Alois Halder (2002) smatra da kultura predstavlja čovjekovo oblikovanje prirode u (ljudski) svijet pri čemu čovjek istodobno kultivira svoju vlastitu prirodnost. Kultura je uobičajeno shvaćena kao oblik života nekog naroda (neke narodne skupine, zajednice naroda i slično) koji se povijesno oblikuje, onako kako se taj oblik podmetno očituje u djelima i institucijama religije, umjetnosti, politike, gospodarstva itd. Haralambos (1980) tvrdi da kultura predstavlja prihvaćen način ponašanja za članove nekog određenog društva. U modernom digitalnom vremenu *cancel* kultura može diktirati što je prihvatljiv način ponašanja, a što nije i stoga je važno shvatiti i definirati što je točno *cancel* kultura, koji su njeni korijeni i kako je nastala.

Brojne su definicije *cancel* kulture. Sam pojam sročen je po modelu i pod utjecajem digitalne, to jest mrežne komunikacije u kojoj nekog nepoželjnog jednostavno obrišemo, otpratimo, blokiramo, otkazemo. *Cancel* kultura je pojam koji se koristi za opisivanje društvenog pokreta ili obrasca ponašanja u kojem se javne osobe ili tvrtke bojkotiraju ili osuđuju zbog njihovih kontroverznih stavova ili ponašanja. To može uključivati pozive da se ne podržava ili konzumira njihov rad, da izgube posao ili da budu socijalno izopćeni. *Cancel* kultura nastoji utjecati na društvo distanciranjem ili kažnjavanjem osoba koje su se navodno ponašale ili izražavale na način koji se smatra neprihvatljivim ili štetnim. To može biti sve: od rasističkih ili seksističkih izjava do zločina iz ranije povijesti ili neprimjerenog ponašanja. Postoje različita mišljenja o *cancel* kulturi. Neki je vide kao način postavljanja potrebnih granica u svrhu korigiranja društva i javnoga diskursa prema oficijelnim vrijednostima i idealima tako što se sankcioniraju odstupajuća ponašanja ili stavovi, dok je drugi kritiziraju kao oblik pretjerane cenzure ili lov na vještice u kojem ljudi mogu biti nepravedno optuženi i suočiti se s ozbiljnim posljedicama bez prava na obranu. Važno je napomenuti da je *cancel* kultura složena tema i da ne postoji jedinstvena definicija i shvaćanje o tome što ona znači ili kako se treba nositi s njom.

S obzirom na to koliko se često koristio za odbacivanje seksizma i mizoginije, ironično je da koncept „otkazivanja“ dijeli svoj „DNK“ s mizoginom šalom. Jedna od prvih referenca na otkazivanje nekoga dolazi u filmu *New Jack City* iz 1991., u kojem Wesley Snipes glumi gangstera po imenu Nino Brown. U jednoj sceni, nakon što se njegova djevojka slomi zbog sveg nasilja koje on uzrokuje, ostavio ju je govoreći: „*Cancel that bitch. I 'll buy another one*“ (Romano, 2020).

Slika 1. Jedna od prvih referenca na otkazivanje nekoga dolazi u filmu *New Jack City* iz 1991. godine

(izvor: https://www.imdb.com/title/tt0102526/mediaviewer/rm2478975744/?ref_=tt_ov_i)

Rob Henderson, znanstvenik koji je doktorirao psihologiju na Sveučilištu Cambridge, u *Psihology Today* kulturu otkazivanja okarakterizirao je kao završetak karijere jednog pojedinca ili prihvaćanje odgovornosti pojedinca za svoje nemoralno ponašanje. Urban Dictionary *cancel* kulturu opisuje kao čin nanošenja štete nečijem životu ili karijeri jer je počinio ljudsku grešku. Papa Franjo je u svojem obraćanju Diplomatskom zboru pri Svetoj Stolici početkom 2022. godine *cancel* kulturu okarakterizirao kao „oblik ideološke kolonizacije koja ne ostavlja prostora za slobodu izražavanja, prodirući u brojna područja i javne institucije.“ Dodao je još i da „u ime zaštite različitosti na kraju brišemo osjećaj svakog identiteta, uz rizik ušutkivanja stajališta koja brane smjeren i uravnotežen pogled na različita

osjetljiva pitanja. Tako se razvija jednodimenzionalnost koje negira povijest, ili još gore, ponovno je ispisuje na temelju suvremenih kategorija, dok svaku povijesnu situaciju valja tumačiti prema hermeneutici tog vremena” (Štahan, 2022). Crnogorski rock-pjevač i tekstopisac Antonije Pušić, poznatiji pod pseudonimom Rambo Amadeus, *cancel* kulturu opisao je kao „kulturu srednjovjekovnog lova na vještice, samo u eri mobilnih telefona“. (Večernji list, 2023).

Rječnik Merriam Webster definira kulturu otkazivanja kao prestanak potpore javnim osobama zbog njihovog nepoželjnog ponašanja ili mišljenja. To može uključivati bojkot ili odbijanje promoviranja njihovog rada. Rječnička je to definicija jednog pojma koji je proteklih godina preuzeo kulturni moment, ponajprije Sjedinjenih Američkih Država, a onda posljedično i kulturološki milje koji se često imenuje Zapadom (Kršovnik, 2022). Anthony Zurcher, novinar BBC-a, *cancel* kulturu interpretira kao gubitak prijatelja i društvenih veza, prestanak radnog odnosa ili poslovnih prilika te uskraćivanje platforme s koje bi pojedinci dijelili svoje provokativne stavove (Zurcher, 2021). Matijevac (2022) koristi analogiju mača kao metaforički prikaz *cancel* kulture. „Analogija mača slikovit je prikaz kulture isključivanja. Naime, slika mača prikazuje i upućuje na činjenicu da postoje pojedinci koji se nalaze s jedne strane, na strani drške mača, za koje nema nikakve opasnosti, i pojedinci s druge strane, na strani oštrice, koji bivaju isključeni iz neke sfere javnog života. S obzirom pak na dugu povijest razvoja kulture isključivanja koja danas, zahvaljujući društvenim mrežama, zahvaća gotovo sve pore života, pa i razne znanstvene zajednice, razvidno je da su gotovo svi u nekoj vrsti doticaja s kulturom isključivanja. Pitanje je samo s koje strane oštrice mača se nalaze“ (Matijevac, 2022: 9).

Hooks (2020) smatra da postoji šest elemenata u kulturi otkazivanja:

1) Najočitiiji element za otkazivanje je neko djelo ili ponašanje koje je problematično ili uvredljivo. Obično su to razni rasistički, seksistički i homofobni ispadi na društvenim mrežama. To uvredljivo i problematično ponašanje mora doprijeti do velikog broja ljudi koji dijele slična načela i vrijednosti o određenim društvenim temama. Inače ne bi bilo dovoljno podrške i ljudi koji bi sudjelovali u otkazivanju. To znači da osoba koja se otkazuje, odnosno njezino ponašanje mora biti neprihvatljivo velikoj grupi istomišljenika na društvenim mrežama kako bi došlo do toga da osoba izgubi svoju ulogu u društvu, na poslu i sl.

2) Arhiva mora biti prisutna ili dostupna korisnicima društvenih mreža. S obzirom da tehnološki monopoli posjeduju mnoštvo informacija putem društvenih mreža i masovnih komunikacija, gotovo je nemoguće za nekoga tko ne sudjeluje u modernim platformama za

komunikaciju da ne bude otkazan. Čak i ako netko nije toliko aktivan na društvenim mrežama, njegove se akcije mogu spremi i arhivirati u bilo kojem trenutku.

3) Uvrijeđena strana mora biti prisutna u otkazivanju, odnosno među onima koji otkazuju. To može biti samo jedna osoba koja koristeći društvene mreže širi uvredljivi sadržaj onoga koji se otkazuje i skuplja podršku ostalih kako bi mogli otkazati tu prokazanu osobu i naučiti ostatak korisnika društvenih mreža odgovornom ponašanju.

4) Treba postojati i publika za otkazivanje. Publika mora biti usmjerena protiv onoga koji je učinio nešto loše i optužen je od onih koji otkazuju tu osobu. Ako je riječ o popularnoj osobi, onda podrška mora biti još jača. Treba doći do velikog broja dijeljenja i sviđanja/nesviđanja na društvenim mrežama ovisno o kakvom je sadržaju riječ. Ponekad može doći i do prosvjeda ako slučaj dobije na važnosti.

5) Otkazivanje ponekad može biti metoda za izbjegavanje ozbiljnih problema, kritika i ideja. U početnoj fazi može se odustati od pristupanja ili raspravljanja o uvredljivom činu te se može zalagati za zlostavljanje i uklanjanje pojedinca iz rasprave i stvaranje okruženja u kojemu su rasprave limitirane ili gotovo pa nemoguće.

6) I na kraju, najvažniji su postupci, a ne nužno sadržaj u postupcima zbog kojih se određeni subjekt otkazuje. Ti postupci mogu biti trivijalni, banalni i tipizirani, a ponekad mogu biti počinjeni godinama ili desetljećima prije.

3. Povijesne prakse *cancel* kulture

Cancel kultura je novi, pomalo i pomodan naziv za nešto što već ima dugu povijesnu praksu, samo što se nazivalo ekskomunikacija, bojkot ili izopćavanje iz javnog života. *Cancel* kultura, u smislu javnog bojkota ili osude pojedinca, nije nova pojava i može se primijeniti kroz povijest u različitim oblicima. Jedan od najranijih primjera isključivanja dolazi iz antičkog doba. Matijevac (2022) ističe kako su Sokrata optuživali da kvari mladež i ne priznaje bogove koje priznaje država te je zbog tih optužbi Sokrat na koncu osuđen na smrt. *Cancel* kultura svoje korijene vuče još od najranijih oblika društava i civilizacija, a u nastavku rada biti će prikazani neki od primjera kroz povijest.

3.1. Ekskomunikacija

Ekskomunikacija (lat. *excommunicatio*) je crkvena kazna kojom se pojedinac, skupina, pokret, stranka, grad, narod, država i sl. isključuju iz zajednice vjernika. Razlozi za ekskomunikaciju mogli su biti krivovjerje, shizma, tiskanje i čitanje zabranjenih knjiga, vjenčanje ili krštenje djece u nekatoličkoj crkvi, pozivanje na svjetovnu vlast protiv odluka crkvene vlasti, izdavanje zakona i uredbi koje su u suprotnosti s interesima Crkve, fizički napadaj na crkvenog službenika, oduzimanje crkvenih dobara itd. Prema novome kanonskom pravu, razlozi su uglavnom krivovjerje, javna sablazan, te zloporabe i povrede vezane uz sakrament ispovijedi. U protestantskim i pravoslavnim crkvama odredbe o ekskomunikaciji analogne su katoličkima. Ekskomunikacija se javlja već u praksi kršćanstvu, po ugledu na *herem* i *niddah* kod Židova te *exsecratio* i *diris* kod Rimljana. U srednjem vijeku ekskomunikacija je bila i sredstvo u borbi za svjetovnu vlast, pa su se njome služili crkveni prelati i papa kako bi diskvalificirali svoje političke protivnike, a katkad bi ekskomunicirali i cijele narode (Hrvatska enciklopedija, 2023). Katolička Crkva, kako u prošlosti, tako i u sadašnjosti, polazi sa stajališta da je ona od Boga ustanovljena kao savršeno društvo kako bi vodila i upravljala ljude k vječnom spasenju. Kroz povijest bili su joj podložni carevi, kraljevi, vladari i brojni državnici (Marendić, 2014).

Prema Zakoniku kanonskoga prava ekskomunikacija je privremeno isključenje vjernika koji se teško ogriješio iz aktivnoga crkvenog zajedništva. Izopćeni ostaje pasivnim članom Crkve, jer on nije isključen iz Crkve, nego iz zajedništva aktivnih vjernika. Današnji Zakonik predviđa sedam činova koji mogu rezultirati ekskomunikacijom:

- 1) Primjena fizičke sile protiv pape.
- 2) Posveta biskupa bez papina naloga.
- 3) Obeščašćenje posvećenih prilika.
- 4) Izravna povreda ispovjedne tajne.
- 5) Odrješenje sukrievca u ružnome grijehu.
- 6) Krivovjerje i otpad od vjere ili raskolništvo.
- 7) Pobačaj s uslijeđenim učinkom.

Nesposobni su za upadanje u ekskomunikaciju oni koji su trajno lišeni uporabe razuma te se smatraju nesposobnima za prekršaj. Nikakvoj ekskomunikaciji ne podliježe vjernik:

- 1) Koji nije navršio 16 godina života.
- 2) Koji bez vlastite krivnje nije znao da krši zakon, a s neznanjem se izjednačuje nepažnja i zabluda.
- 3) Ako je postupao pod utjecajem fizičke sile ili nepredvidivoga, odnosno predvidivoga nepredusretljivog slučaja.
- 4) Ako je radio prisiljen makar s relativno teškim strahom ili zbog nužde, odnosno teške neugodnosti, izuzevši slučaj da je čin u sebi zao ili izvrće na štetu duše.
- 5) Ako je postupao zbog zakonite obrane ili protiv nepravednoga napadača na sebe ili na drugoga i pri tome se držao dužne razmjernosti.
- 6) Ako nije imao uporabe razuma (pri tome ostaje na snazi da je onaj koji je imao nesavršenu uporabu razuma ili je uopće nije imao zbog pijanstva ili drugoga slično skrivljenoga poremećaja pameti samo umanjeno uračunljiv, a da se uopće ne uzima u obzir oslobađajuća ili ublažavajuća okolnost ako su takvo pijanstvo i drugi poremećaji pameti namjerno traženi za počinjenje prekršaja ili za ispriku od njega).
- 7) Ako je bez vlastite krivnje mislio da radi prisiljen, makar samo s relativno teškim strahom ili zbog nužde odnosno teške nepokornosti ili u zakonitoj obrani (Marendić, 2014).

Ekskomunikacija je bila primijenjena na različite poznate osobe tijekom povijesti. Jedan od najpoznatijih primjera je Martin Luther (1483.-1546.), njemački vjerski reformator, osnivač protestantizma (luteranstva) i središnji lik reformacije. Sin rudara, odrastao je u građanskoj sredini, 1507. zaređio se za svećenika, a stekao je i doktorat iz teologije. Luther je 1517. sastavio 95 teza koje je poslao njemačkim biskupima. U njima ne odbacuje naučavanje o oprostima već traži da se zaustave zloporabe i sramotni nastupi pokorničkih propovjednika. Zbog kritike i neslaganja s crkvenim naukom i praksom papa ga je izopćio 1521. Kada je na saboru u Wormsu odbio odustati od svojih stajališta, car ga je poslao u progonstvo. To je rezultiralo pokretom reformacije i osnivanjem protestantskih crkava. Lutherov prijevod Biblije i njegovi spisi snažno su utjecali na stvaranje jedinstvenoga njemačkoga književnog jezika (Hrvatska enciklopedija, 2023).

Slika 2. Martin Luther

(izvor:

[https://en.wikipedia.org/wiki/Martin_Luther#/media/File:Lucas_Cranach_d.%C3%84._-_Martin_Luther,_1528_\(Veste_Coburg\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Martin_Luther#/media/File:Lucas_Cranach_d.%C3%84._-_Martin_Luther,_1528_(Veste_Coburg).jpg))

Još jedna poznata i važna povijesna osoba koja je doživjela ekskomunikaciju je Napoleon Bonaparte. Francuski car i vojskovođa smatrao je da je vjera potrebna za stabilnost države, ali je istovremeno poticao i njezin pluralizam. Godine 1801. Napoleon sklapa Konkordat s Rimokatoličkom crkvom, kojim se regulira položaj Crkve u Francuskoj, čime je naizgled bio označen kraj međusobno zategnutih odnosa prouzročenih francuskim reformama naspram Crkve. Konkordatom Crkva, međutim, nije vratila svoj prijašnji položaj - katoličanstvo je priznato samo kao „vjera velike većine francuskih građana“ te je Crkva stavljena pod vlast države. Odnosi s Rimom ubrzo su se pogoršali jer se Napoleon sve više miješao u crkvenu vlast, a usto je isticao da je sam Bog odobrio njegovu vladavinu. Vrhunac sukoba s Rimom predstavljala je Napoleonova okupacija Rima (1808.), zbog čega ga je papa Pio VII. ekskomunicirao. Napoleon nije ostao dužan – uhitio je papu i kao zatvorenika držao ga je u Francuskoj do 1814. (Banić, 2021).

Slika 3. Otmica rimskog pape od strane Napoleona

(izvor: <https://nationalgeographic.rs/istorija-i-kultura/istorija/a40232/Otmica-rimskog-pape-od-stane-Napoleona.html>)

Ekskomunikacije nije bio pošteđen ni engleski kralj Henrik VIII. Samodopadljiv i brutalan, željan moći i slave, Henrik je bio tipičan renesansni vladar. Isticao se inteligencijom, izobrazbom, autoritetom i bezobzirnošću. U zemlji je vladao apsolutistički i nametao je narodu teške porezne terete (Hrvatska enciklopedija, 2023). Dana 17. prosinca 1538. godine papa Pavao III. (Alessandro Farnese) ekskomunicirao je engleskog kralja Henrika VIII., šest godina nakon što su počeli prvi njegovi sukobi s Katoličkom crkvom. Razloga za ekskomunikaciju bilo je mnogo. Kao prvo, Henrik se nezakonito vjenčao s novom suprugom Anne Boleyn i ostavio dotadašnju kraljicu Katarinu Aragonsku. Nadalje, proglasio se glavom Crkve u Engleskoj, negirajući papinski primat. Ukinuo je engleske samostane i prisvojio veliki dio njihove imovine. Vrhunac sablazni bila je Henrikova pljačka svetišta sv. Thomasa Becketa. To je bilo svetogrđe koje papa više nije mogao tolerirati pa je proglasio ekskomunikaciju (Povijest.hr, 2023).

Slika 4. Henrik VIII

(izvor: <https://povijest.hr/nadanasnjidan/papa-ekskomunicirao-engleskog-kralja-henrika-viii-1538/>)

Žrtve ekskomunikacije i inkvizicije bili su i talijanski znanstvenici i suvremenici Galileo Galilei i Giordano Bruno. Galileo Galilei bio je talijanski fizičar i astronom. Nakon završenih medicinskih studija, posvetio se proučavanju geometrije i Arhimedovih djela i postao jedan od najvećih fizičara i astronoma. Promatrajući njihanje svijećnjaka u pisanskoj katedrali, već kao student otkrio je izokroničnost njihala. Proučavao je slobodni pad, gibanje niz kosinu, horizontalni hitac, istraživao izokronizam a zatim, proučavajući toplinsko rastezanje tekućina, konstruirao prvi termoskop. Istraživao je i otkrio kako se može konstruirati dalekozor. Izumom dalekozora započelo je plodno razdoblje Galileijevih astronomskih istraživanja. Zalaganje za Kopernikov heliocentrični sustav, kao jedini točan i istinit, dovelo je Galileja u sukob s crkvenim naučavanjem, pa mu je odlukom Inkvizicije 1616. bilo zabranjeno naučavanje da se Zemlja giba oko Sunca i da je ono središte svijeta. Iako je obećao da će odustati od svojeg uvjerenja, potaknut otkrićima do kojih je došao, nije mogao odustati od znanstvene istine, pa je u svojem djelu „Dijalog o dvama glavnim svjetskim sustavima, ptolemejskom i kopernikanskom“ izložio heliocentrični sustav. To je djelo Crkva odmah ocijenila kao heretičko. Galileijeva dosljednost da iznosi i brani znanstvenu istinu izazvala je oštru reakciju. U Rimu, u prostorijama Inkvizicije, održan je proces protiv Galileija (1633.), koji je tada bio u sedamdesetoj godini života. Kažnjen je doživotnim pritvorom, a nakon njegove smrti crkvene vlasti nisu dopustile da mu se podigne nadgrobni spomenik (Hrvatska enciklopedija, 2023).

Njegov sunarodnjak, Giordano Bruno, talijanski renesansni filozof, doživio je puno tragičniju sudbinu. Optužen je za niz djela protiv katoličke vjere, među kojima su bili blasfemija, nemoralno ponašanje, hereza u stvarima dogmatske teologije, filozofskih stajališta i odnosa prema kozmologiji. Suđenje je trajalo sedam godina, a sve to vrijeme Giordano Bruno bio je utamničen. Bruno se i na tom suđenju prvo branio pozivajući se na filozofski karakter svojih teza, ali to nije zadovoljavalo inkviziciju, koja je tražila njihovo izričito poricanje. Pokušao je i pokazati kako njegova viđenja nisu nesukladna kršćanskoj koncepciji Boga i stvaranja svijeta. Kako ni to nije uspjelo, Bruno je na kraju izjavio da nema što poreći i da uopće ne zna što se od njega u tom smislu očekuje. Nakon toga papa Klement VIII. naredio je da ga se kazni kao nepopravljivog i ustrajnog heretika. Osuđen je na smrt spaljivanjem 8. veljače 1600. Kada mu je presuda pročitana, rekao je: „Možda je vaš strah u donošenju presude protiv mene veći nego moj koji presudu primam“. Zavezanih usta odveden je na Campo de’Fiori, gdje je živ spaljen na lomači, 17. veljače 1600. (Banić, 2021).

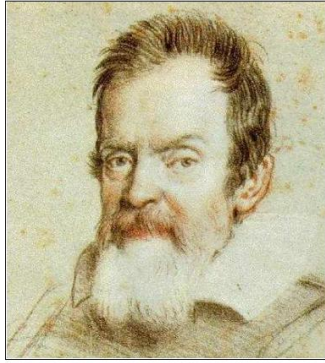

Figure 1: A portrait of Galileo Galilei by Ottavio Leoni (en.wikipedia.org).

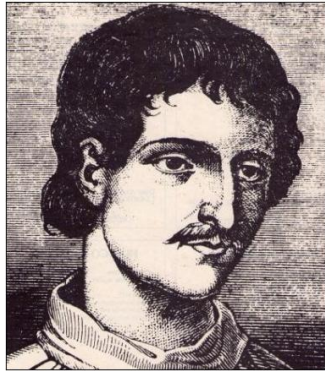

Figure 2: An eighteenth century engraving of Giordano Bruno.

Slika 5. Galileo Galilei i Giordano Bruno

(izvor: <https://www.semanticscholar.org/paper/THE-CONTRIBUTION-OF-GIORDANO-BRUNO-TO-THE-PRINCIPLE-Garcia/28f364dd21fb9fbbc69c5d7fd42bf128963b29af/figure/0>)

Uz pojam ekskomunikacije često se vežu inkvizicija i srednjovjekovni lov na vještice. U srednjovjekovlju utemeljen pojam, „lov na vještice“, ostao je popularan naziv kroz cijelu povijest za sve vrste progona, isključivanja i kažnjavanja. I dan danas se kritički koristi kako bi se u tom sažetom nazivu koncentrirala sva kritika i argumentacija jedne povijesne prakse koja potencijalno univerzalno vrijedi i za *cancel* kulturu kada je se kritizira. Iako su sva tri termina povezana religijskim kontekstom, inkvizicija i lov na vještice bili su institucionalizirani oblici progona i suđenja, dok je ekskomunikacija bila disciplinska mjera unutar Crkve. Inkviziciju i lov na vještice karakterizirali su nasilje, mučenje i smrt, dok je ekskomunikacija imala više disciplinsku i moralnu svrhu. Na temelju navedenih primjera u ovom odlomku možemo zaključiti da je crkvena ekskomunikacija pradačni događaj koji je u živoj vezi s današnjom *cancel* kulturom budući da se i ta aktualna praksa kao što je *cancel* kultura asocijativno uspoređuje s lovom na vještice, implicirajući univerzalne srodnosti s tim

prautemeljiteljskim modelom koji će postati popularan izraz kroz sva stoljeća kad god je riječ o isključivanju i protjerivanju nepoželjnih.

3.2. Prakse totalitarnih režima

Totalitarizam je politički režim utemeljen na sveobuhvatnoj ideologiji i teroru koji kontrolira sva područja ljudskog života. Temeljio se na nekoliko specifičnih obilježja, koja uglavnom prihvaćaju svi teoretičari pojma (H. Arendt, C.J. Friedrich, Franz Neumann, Z. Brzezinski i dr.):

1) Ideologija i propaganda korištene su kroz nove komunikacijske tehnologije i služile su stvaranju i prikazivanju netočnog i lažnoga stanja, osobito prema van, te odgajanju masa u smjeru mesijanizma i iščekivanja novog i boljega svijeta.

2) Kult ličnosti vođe označivao je jedinstvo i homogenost režima. A. Hitler kao vođa mogao je legitimno monopolizirati sve ovlasti i nadležnosti, jer je, za razliku od tiranina ili diktatora, predstavljao utjelovljenje cijeloga naroda, pa je formula: Jedan narod, jedno carstvo, jedan vođa bila glavni kohezijski moment pokreta, kao i u primjeru J. V. Staljina i B. Mussolinija.

3) Dupliciranje institucija – u SSSR-u i osobito u Njemačkoj stvarale su se paralelne institucije, one fiktivne državne i stvarne stranačke, unutar kojih su se ovlasti neprestano mijenjale i stvarale konfuziju, zbog čega se nikada nije do kraja znalo koja ima veću moć i nadležnost (npr. Wehrmacht kao službena vojska Reicha ili SS kao stranačka vojska, itd.).

4) Objektivni neprijatelj – totalitarni režimi svoje su opravdanje temeljili na opasnosti od vanjskog i u većoj mjeri unutarnjeg neprijatelja. U Njemačkoj je bila razvijena rasistička teorija o superiornosti nove arijske rase u nastajanju, pa su svi ostali, poput Židova, Slavena, Roma, Nijemaca s nasljednim i neizlječivim bolestima itd., bili neprijatelji koje treba istrijebiti, što je bio razlog daljnje nužnosti i opravdanosti nastavka pokreta i režima.

5) Policijska država i teror – režim se manifestirao u neprekidnom neproračunanom nasilju što ga je provodila tajna policija (primjerice Gestapo u Njemačkoj i NKVD u SSSR-u), kojemu je bila svrha držati podanike u strahu, podložnosti i indoktrinaciji.

6) Koncentracijski logori predstavljali su primjenu novog oblika tehnologije moći koja je u povijesti poznata po istrebljenju ljudi na sustavan i brutalan način, iz njima nepoznata razloga krivnje (Hrvatska enciklopedija, 2023).

Totalitarni režim je politički sustav u kojem stranka ili pojedinac na vlasti imaju apsolutnu kontrolu nad svim aspektima društva, uključujući politiku, gospodarstvo, medije, kulturu i društveni život. U takvom sustavu, vlast se obično ostvaruje kroz represiju, cenzuru, kontrolu informacija i ograničavanje političkih sloboda. Ključne karakteristike totalitarnih režima su jednostrana vlast, ideološki sustav, represija, kontrola medija, kontrola gospodarstva itd. Totalitarni režimi su obično karakterizirani nedostatkom političkih sloboda, nepoštivanjem ljudskih prava i ograničenjem individualnih sloboda. Oni često stvaraju atmosferu straha, prisile i konformizma u društvu. Primjeri totalitarnih režima uključuju Staljinov komunistički režim u Sovjetskom Savezu, Hitlerov nacistički režim u Njemačkoj i Mussolinijev fašistički režim u Italiji. Jedan od ključnih elemenata totalitarizma je ideologija. „Totalitarna ideologija - a preko nje i država i partija ili vođa - hrani se mitovima. Radi se zapravo o raznim antidemokratskim ideologijama koje služe različitim oblicima autoritarnih režima. Zajedničko je svima mitovima odsutnost jednakosti svih građana“ (Jelenić, 1996: 17). Dobar uvid u mehanizme kojima se totalitarni režimi služe kako bi održali svoju vlast i kontrolu nad društvom pruža Foucaultova teorija diskurzivne politike. Foucault je promatrao kako se moć i politika manifestiraju kroz diskurse i načine na koje se određene istine i vrijednosti nameću kao dominantne. Diskurzivna politika odnosi se na načine na koje se moć koristi za uspostavljanje i održavanje određenih normi, ideologija i hijerarhija u društvu. To uključuje kontrolu nad jezikom, znanjem, institucijama i regulativama koje oblikuju ljudske živote.

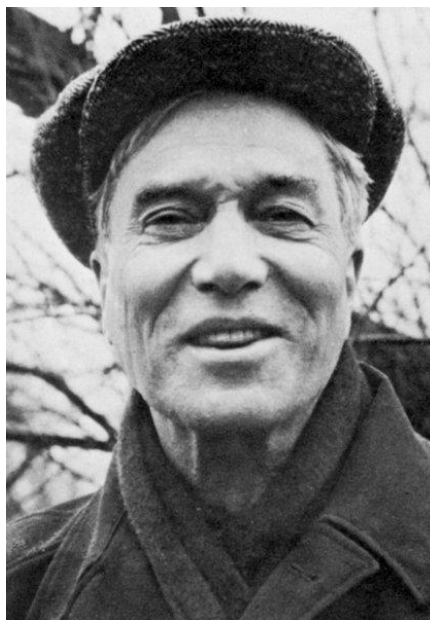
3.2.1. Staljinizam

Staljinizam je u politologiji naziv za politički, društveni i ekonomski poredak, ali i za ideologiju i duhovno stanje te način vladavine J. V. Staljina u SSSR-u (1922.-1953.). Sinonim je za totalitarne poretke koji su se uspostavljali po uzoru na Staljinovu vladavinu. Termin je nastao već 1920-ih među Staljinovim protivnicima, koji su upozoravali na njegovo odstupanje od naučavanja Lenjina i Marxa (Hrvatska enciklopedija, 2023).

U staljinističkom komunizmu represija i cenzura bili su snažno prisutni. Staljin je provodio masovne političke čistke i represiju kako bi eliminirao sve suparnike i kritičare svoje vlasti.

To je uključivalo progon političkih disidenata, intelektualaca, umjetnika i drugih koji su se suprotstavljali režimu. Ljudi su bili zatvarani, mučeni i često su bili žrtve politički motiviranog nasilja. Cenzura je bila snažno prisutna u medijima, književnosti, umjetnosti i drugim kulturnim sferama. Staljinistički režim je kontrolirao i ograničavao pristup informacijama, manipulirao poviješću i propagandom te potiskivao slobodu izražavanja. Knjige, filmovi, novine i drugi medijski sadržaji koji su se protivili službenoj ideologiji ili stavovima vlasti, bili su zabranjeni, a njihovi autori bili su proganjani. Mnogi književnici, umjetnici i intelektualci bili su žrtve „otkazivanja“ u staljinističkom komunizmu a ovo su neki od primjera:

Boris Leonidovič Pasternak (1890.-1960.) ruski je pjesnik kojemu je 1958. dodijeljena Nobelova nagrada za književnost. Njegov najpoznatiji roman, „Doktor Živago“, bio je na zlu glasu u SSSR-u iako ga gotovo nitko nikada nije ni pročitao, a u isto vrijeme proslavio je svoga autora na američkom tlu gdje je čak 26 tjedana proveo na vrhu The New York Timesove liste najprodavanijih knjiga. Kako bi uopće bio objavljen morao je biti prokrijumčaren u Italiju gdje je i prvi puta objavljen. Sovjetske vlasti zahtijevale su i izbacivanje Pasternaka iz SSSR-a zbog njegove kritike boljševizma. Živago je ondje dopušten tek u sumrak režima 1988. godine (Kunić, 2013).

Slika 6. Boris Leonidovič Pasternak

(izvor: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=46919>)

Dmitrij Dmitrijevič Šostakovič (1906.-1975.) ruski je skladatelj, pijanist i dirigent. Slavni ruski skladatelj bio je pod pritiskom da se prilagodi strogim estetskim smjernicama Staljinovog režima. Njegove su kompozicije bile podvrgnute cenzuri, a on je bio prisiljen pisati „politički korektnu“ glazbu kako bi izbjegao represiju. Onodobni vrhunci njegova stvaralaštva bile su dvije opere: komična opera „Nos“ i remek-djelo „Lady Macbeth Mcenskog okruga“. Službena sovjetska umjetnička ideologija oštro je osudila obje opere kao buržujskodekadentne. Nakon tih napada Šostakovič se rehabilitirao Koncertom za glasovir, gudače i trublju i 5. simfonijom koju je nazvao „odgovorom sovjetskog umjetnika na opravdanu kritiku“. No 1946. opet javno biva osuđena ideološka slabost njegove 9. simfonije, a 1948. partijski vrh SSSR-a proziva ga za protunarodno i antirealistično stajalište, zanemarivanje vokalnih i programnih glazbenih vrsta, te folklora i tradicija ruske glazbe. Šostakovič je, u strahu od represivnih aparata, javno priznao svoje zablude i zastranjivanja i 1949. napisao oratorij „Pjesma o šumama“ koji je iste godine bio nagrađen Staljinovom nagradom. Šostakovič ga je skladao jednostavnijim glazbenim jezikom koji je razumljiviji masama, ali je osobno bio nezadovoljan. Godine 1962. bila je praizvedena njegova 13. simfonija „Babij Jar“ (na stihove J. A. Jevtušenka o masakru Židova u okupiranom Kijevu 1941.), ali su daljnje izvedbe odmah bile zabranjene. Šostakovič se više nije vraćao politiziranim temama i skladateljskim postupcima, nego je do smrti skladao u okvirima vlastitog umjetničkog jezika (Hrvatska enciklopedija, 2023).

Slika 7. Dmitrij Dmitrijevič Šostakovič

(izvor: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=59798>)

Mihail Afanasjevič Bulgakov (1891.-1940.) ruski je književnik. Jedno od njegovih najpoznatijih djela je roman „Majstor i Margarita“. „Remek-djelo Mihaila Bulgakova i najčitanije djelo 20. stoljeća roman Majstor i Margarita, nastao je u razdoblju od 1928. do 1940. godine, u posljednjoj fazi Bulgakovljeva stvaralaštva. Roman je prvi puta objavljen u časopisu Moskva 1966., a zatim i 1967. godine“ (Valput, 2017: 33). Roman je bio zabranjen u Sovjetskom savezu jer je smatran subverzivnim i opasnim za režim. Bio je kritičan prema sovjetskom društvu i komunističkom režimu. Bulgakov je prikazao korupciju, birokraciju i licemjerje u društvu te ismijao ideologiju i represivne metode vlasti. Djelo se također nije uklapalo u službenu estetiku umjetnosti socijalističkog realizma. Peruško (2013) tvrdi da je Bulgakova namjera bila da Sotonizira Moskvu svoga vremena i ta namjera je provedena korištenjem točnih imena ulica i kućnih brojeva. Stambena Moskva, zemljopisni prostor i opsjednutost domom bile su važne teme Bulgakovljevih romana.

Slika 8. Mihail Afanasjevič Bulgakov

(izvor: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=10122>)

Aleksandr Isajevič Solženjicin (1918.-2008.) ruski je književnik. Počeo je pisati već u ranoj mladosti, ali je ipak odlučio studirati fiziku i matematiku. Bio je jedan od najžešćih kritičara boljševičke i Staljinove Rusije. Nakon napada Nacističke Njemačke na Sovjetski Savez,

Solženjicin se dobrovoljno prijavio u Crvenu Armiju gdje je od običnog vojnika napredovao do zapovjednika, a sudjelovao je i u oslobađanju ruskog grada Orela i njemačke prijestolnice Berlina. Tijekom tih vojnih akcija svjedočio je ratnim zločinima nad civilima koje su počinile sovjetske trupe. Bio je to početak Solženjicinovog razočaranja u komunistički režim. Početkom 1945. godine napisao je privatno pismo prijatelju u kojem je kritizirao sovjetskog diktatora Josifa Staljina nakon čega je uhićen i zatvoren zbog „kontrarevolucionarnih aktivnosti“. Solženjicin je proveo osam godina u zatvorima i radnim logorima, tijekom kojih je bolovao i od raka. U logorima je radio fizičke poslove poput rudarstva i zidanja te je istovremeno sudjelovao u znanstvenim istraživanjima. Nakon isteka zatvorske kazne, 1953. godine, poslan je u interni egzil u Kazahstan. U tom životnom razdoblju Solženjicin je potpuno napustio marksizam i prihvatio pravoslavnu vjeru. U većini svojih djela pisac je ispričao događaje iz prošlosti upravo onako kako su se dogodili, slijedeći logičan slijed i povezanost. Kroz svoje likove čitateljima je dao uvid u ljudsku psihu i politički pritisak koji je podnosio tijekom boravka u logorima. Neke od glavnih tema u njegovim djelima su ratovanje, politika, sovjetski socrealizam i povijest. Jedno od najznačajnijih autorovih djela je „Arhipelag gulag“. Riječ je o knjizi koja je uvrštena među sto najboljih djela 20-og stoljeća. Napisana je u tri sveska. „Arhipelag gulag“ je iscrpan i uvjerljiv prikaz života u sovjetskim zarobljeničkim logorima. Temelji se na osobnom iskustvu Aleksandra Solženjicina koji je u njima proveo gotovo osam godina, zatim na pričama ostalih zarobljenika te povijesnim izvorima. Knjiga predstavlja autorov pokušaj pisanja književnog i povijesnog zapisa o teroru sovjetskog režima protiv vlastitog stanovništva. Prva dva sveska opisuju uhićenja, osude, prijevoz i zatvaranje žrtava Gulaga. Treći svezak dokumentira pokušaje bijega i subverzije unutar sustava. Na zapadu se smatralo da je za prisilni rad u logorima odgovoran prije svega Staljin, a ne indirektno sovjetski režim. U svojoj knjizi, međutim, Solženjicin objašnjava da problem logora vuče korijene još od Lenjina i početka socijalističke države. Nakon gotovo dvadeset godina provedenih u egzilu, Solženjicin se vratio u svoju domovinu gdje je nastavio kritizirati rusku vladu i društvo. Dobitnik je Nobelove nagrade za književnost (Antikvarijat Biblos, 2023).

Slika 9. Aleksandr Isajevič Solženjicin u logoru

(izvor: <https://www.antikvarijat-biblos.hr/blog/aleksandar-solzenjicin-od-gulaga-do-nobelove-nagrade>)

3.2.2. Nacizam i fašizam

Nacionalsocijalizam ili nacizam je ideologija Nacionalsocijalističke njemačke radničke stranke koju je izložio A. Hitler u djelu „Mein Kampf“. Kao poseban oblik fašizma, nacionalsocijalizam je nastao u Njemačkoj nakon I. svjetskog rata. Hitlerovim dolaskom na vlast 1933. prerastao je u vladajuću državnu političku doktrinu te, koristeći se praksom surova političkog i fizičkog nasilja, postao ideološkom i političkom pokretačkom osnovicom agresivne, imperijalističke politike, koja je izravno dovela do II. svjetskog rata. Izvori su nacionalsocijalizma višestruki, a izravnije su vezani za tešku ekonomsku i socijalnu krizu, nezaposlenost, glad, teške psihološke posljedice vojnog poraza u I. svjetskom ratu, teret velikih ratnih reparacija itd. Ideologija nacizma integralni je nacionalizam i rasizam, naučavanje o nadmoći arijevske rase i potrebi istrebljenja Židova, podređenost pojedinca državi i neupitna poslušnost vođama, teritorijalno širenje. Nacionalsocijalistički svjetonazor nametnut je u svim područjima života (kultura, umjetnost, sport itd.). Nacisti su uništavali djela moderne umjetnosti, a mediji su bili potpuno u rukama nacista (značajna uloga J.

Goebbelsa) (Hrvatska enciklopedija, 2023). Fašizam je krajnje nacionalistička i totalitarna ideologija, pokret i poredak nastao u nizu država nakon I. svjetskog rata. U užem značenju predstavlja politički režim u Italiji od 1922. do 1945. Dolasku fašista na vlast pomogao je nered u gospodarstvu, val štrajkova i opće razočaranje neučinkovitim demokratskim vladama. B. Mussolini dobio je neograničenu vlast i uveo diktatorski režim kojemu je on sam bio na čelu kao *duce* (vođa). U borbi s političkim protivnicima primjenjivali su promidžbu i nasilje, a provodili su ih uz pomoć paravojsnih organizacija i tajne policije (Hrvatska enciklopedija, 2023).

U nacizmu i fašizmu postojala je snažna represija i cenzura. Režimi su nastojali eliminirati sve oblike kritike, disidenata i svega što nije bilo u skladu s njihovom ideologijom. U tom kontekstu, umjetnici, intelektualci i novinari koji su se protivili nacističkom ili fašističkom režimu bili su progonjeni, cenzurirani i isključivani iz javnog života. Njihova djela su zabranjena, a njihova imena su uklonjena iz javnih prostora. Nacistički i fašistički režimi imali su stroge kontrole nad medijima i umjetničkim produkcijama kako bi osigurali da se šire samo ideje i poruke koje su podržavale njihovu ideologiju. Prvo javno spaljivanje nepoželjnih knjiga upriličili su nacisti 10. svibnja 1933. godine. Dogodilo se to na berlinskom Opernom trgu, nedaleko od ulaza u slavno Humboldtovo sveučilište. Na skupu je govor održao nacistički ministar propagande Joseph Goebbels obrativši se riječima: „Ne dekadenciji i moralnoj korupciji! Da pristojnosti i moralnosti u obitelji i državi”. Sveučilišni studenti donijeli su na spaljivanje oko 25.000 knjiga koje navodno nisu odgovarale njemačkom duhu. Radilo se o knjigama židovskih autora, socijalista, pa i kršćana koji nisu podržavali naciste. Od židovskih autora spaljene su knjige Alberta Einsteina, Sigmunda Freuda, Franza Werfela, Maxa Broda, Franza Kafke i mnogih drugih. Od ljevičarskih autora spalili su knjige Karla Marxa, Friedricha Engelsa, Bertolta Brechta, Lava Trockog itd. Najzanimljivije je da su spaljene i knjige nepoćudnih američkih autora, poput Ernesta Hemingwayja i Helen Keller, a i europskih klasika poput Victora Huga, Marcela Prousta, Andrea Malrauxa i H.G. Wellsa. Spaljene su čak i pjesme njemačkog pjesnika Heinricha Heinea koji je još 110 godina ranije zapisao: „Tamo gdje se pale knjige, na kraju se pale i ljudi.” Zanimljivo je da su Saveznici nakon Drugog svjetskog rata nešto slično paljenju knjiga napravili s nacističkom literaturom. Naime, 1946. donijeli su odluku o zaplijeni i uništavanju oko 30.000 nepoželjnih naslova, među njima našli su se i takvi klasici kao što su vojna djela Carla von Clausewitza (Povijest.hr, 2023).

Slika 10. Nacističko javno spaljivanje knjiga (1933.)

(izvor: <https://povijest.hr/nadanasnjidan/nacisticko-javno-spaljivanje-knjiga-1933/>)

Brojni književnici, umjetnici i intelektualci bili su žrtve nacističke i fašističke cenzure i represije te su bili „otkazivani“, a ovo su neki od primjera:

Bertolt Brecht (1898.-1956.) njemački je književnik. Prosvjedujući protiv nepravde suvremene civilizacije, Brecht počinje s totalnom, anarhističkom pobunom, da bi poslije, sredinom 1920-ih, a pod utjecajem K. Korsch, prihvatio marksistički svjetonazor, kojim je snažno obojena njegova sveukupna društvena satira. Brecht je nemilosrdan književni ismijavač totalitarističkog i antihumanističkog poretka. Po smionosti izraza, snazi eksperimenta i strastvenosti angažmana, Brecht je najvažniji njemački dramatičar 20. stoljeća, a njegova vizija kazališta bitno je utjecala na kazališno stvaranje u svjetskim razmjerima. Neka od njegovih djela su: „Majka Hrabrost i njezina djeca“, „Život Galilejev“, „Dobri čovjek iz Sečuana“, „Kavkaski krug kredom“ itd. (Hrvatska enciklopedija, 2023). Djela su mu zabranjena i spaljivana, a dolaskom nacista na vlast bio je prisiljen emigrirati iz Njemačke kako bi izbjegao progon. U emigraciji je književno djelovao protiv nacizma i militarizma.

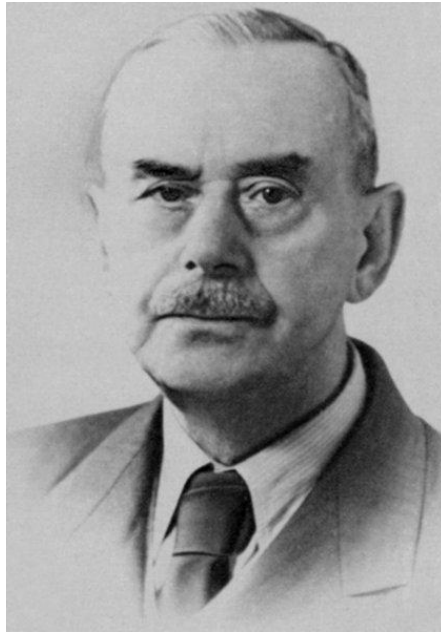

Slika 11. Bertolt Brecht

(izvor: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9369>)

Thomas Mann (1875.-1955.) njemački je književnik, prozaik, esejist i kritičar. Jedan je od najznačajnijih njemačkih autora 20. stoljeća, snažno je utjecao na njemačku, ali i sveukupnu europsku književnost. Potječe iz ugledne patricijske obitelji, iznimno je naobražen, a uzore je našao u ruskoj i skandinavskoj književnosti. Dobitnik je Nobelove nagrade za književnost 1929. Neka od njegovih djela su: „Mali gospodin Friedemann“, „Buddenbrookovi“, „Smrt u Veneciji“, „Doktor Faustus“ itd. Kada je Hitler preuzeo vlast u Njemačkoj, Mann je emigrirao u Švicarsku, pa u SAD, a 1952. se vratio u Švicarsku. Bio je oštar kritičar fašizma, koji je u emigraciji u govorima i esejima osuđivao kao nasilan i moralno iskvaren režim, a svojim se djelima iskazao kao predstavnik istinskog europskoga građanskoga humanizma. F. Mauriac tvrdio je da je upravo on u mračnim danima nacističke vladavine sačuvao „netaknutu slavu njemačkoga genija“ (Hrvatska enciklopedija, 2023). Nakon što su nacisti preuzeli vlast, Mann je pronašao svoj zadatak kao politički autor: borbu protiv Hitlera. U svojim govorima njemačkim slušateljima na BBC-u u Londonu Mann je opetovano pozivao Nijemce na uklanjanje Hitlera i na otpor protiv tog diktatora. Nakon 1945. govori o kolektivnoj odgovornosti svih Nijemaca. „Hitler nije slučajnost“, rekao je Thomas Mann još 1937. godine i dodao: „Hitler je pravi njemački fenomen“. Mann nije bio voljan svoje bivše sunarodnjake

osloboditi odgovornosti i kolektivne krivnje nakon rata. Njegove političke izjave izazvale su u poslijeratnoj Njemačkoj pravu buru javnih rasprava. Niti jedan pjesnik nije se češće i angažiranije javljao za riječ. Thomas Mann ostaje cijeli svoj život „apolitičan pjesnik, koji se uvijek osjećao pozvan davati političke izjave“, procjenjuje Görtemaker u svojoj studiji (Berkholz, 2005).

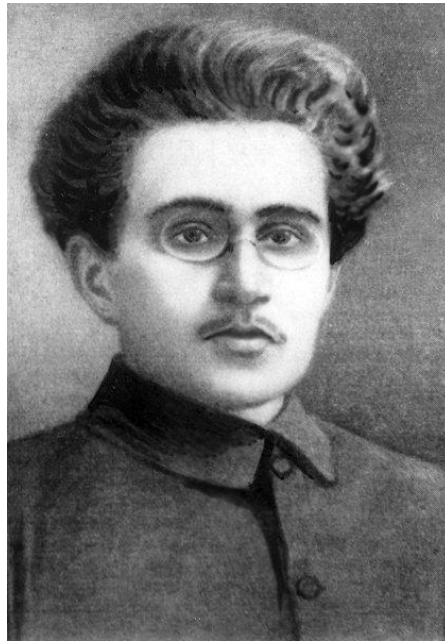

Slika 12. Thomas Mann

(izvor: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=38662>)

Antonio Gramsci (1891.-1937.) talijanski je političar i publicist. Stupio je 1913. u Talijansku socijalističku stranku i za vrijeme I. svjetskog rata uređivao socijalistički tjednik „Il grido del popolo“. Bio je jedan od vođa lijevog krila Socijalističke stranke. Jedan je od osnivača Talijanske KP u siječnju 1921. Na njegov poticaj osnovano je glasilo KP „Unità“. Od 1924. izravno je vodio djelatnost Partije, a nastupao je i kao narodni zastupnik i vođa kluba komunističkih zastupnika. U siječnju 1926. postao je glavni tajnik Talijanske KP, zauzimao se za suradnju sa građanskim strankama, protivnicima fašista. U studenome iste godine fašisti su ga uhitili i prognali na otok Usticu, a 1928. osudili na 20 godina zatvora. Iz zatvora je izašao samo nekoliko dana prije smrti. U zatvoru je pisao utjecajne „Zatvorske bilježnice“ u kojima daje marksističko tumačenje talijanske povijesti, društva i kulture (Hrvatska enciklopedija,

2023). Fašistički režim je nastojao ugušiti Gramscijeve ideje i utjecaj. Njegova djela su bila zabranjena, a pristup njegovim tekstovima bio je ograničen. Ipak, Gramscijeve ideje su nastavile utjecati na političke i intelektualne krugove, kako u Italiji tako i širom svijeta, čak i nakon njegove smrti 1937. godine. Gramsci je postao simbol antifašističkog otpora i intelektualne hrabrosti. Njegova borba i progon od strane fašističkog režima svjedoče o brutalnosti i represiji koju je fašizam primjenjivao kako bi ugušio političke i ideološke protivnike.

Slika 13. Antonio Gramsci

(izvor: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=23081>)

3.2.3. Jugoslavenski socijalizam

Socijalizam je pojam koji označava ideje, teorije, pokrete i poretke koji teže podruštvljenju temeljnih uvjeta ljudske egzistencije. Nastao je u 18. stoljeću u Europi kao reakcija na industrijalizaciju i kapitalizam. Socijalizam se kroz povijest svojega razvoja pojavljivao unutar različitih političkih koncepcija, od kojih su najznačajnije: utopijski socijalizam, anarhizam, boljševizam, demokratski socijalizam (socijaldemokracija), komunizam, realni socijalizam te samoupravni socijalizam. Središnje vrijednosti zajedničke svim oblicima socijalizma jesu kritika privatnoga vlasništva i njegovo podruštvljenje (ili barem neki oblik društvene kontrole nad njime) te načelo društvene jednakosti. Nakon II. svjetskog rata KP

Jugoslavije preuzela je vlast i uspostavila komunistički poredak, pa je socijalizam bio shvaćen prvom fazom komunizma. Nakon sukoba s Informbiroom 1948. bila je ublažena ideološka i državna represija te je u obliku društvenog samoupravljanja bio inauguriran samoupravni socijalizam (jugoslavenski put u socijalizam), koji je, osobito u međunarodnom političkom diskursu, bio poznat kao titoizam ili socijalizam s ljudskim licem (Hrvatska enciklopedija, 2023).

Jugoslavija se smatrala najhumanijom socijalističkom državom u povijesti čovječanstva. Komunistička partija Jugoslavije, nakon razlaza sa Staljinom, bila je dovoljno mudra pa nije implementirala marksističku teoriju skroz do kraja u praksi (Nakić, 2018). „Na prvi pogled se čini da je u službenoj ideologiji bio trajno prisutan jugoslavenski marksizam, ideološki monolit koji je u vrijeme Tita bio nametan od strane državnih ‘ideoloških aparata’. Ipak, pogled u stanje iz 60-ih godina pokazuje da nije bilo baš tako“ (Flere, 2012: 15). Flere (2007) tvrdi da je prema nekim mišljenjima u društvenim znanostima, umjesto službene ideologije djelovala „civilna religija“, koja je bila sinkretizam službene ideologije i nekih tradicionalnih elemenata egalitarizma i autoritarnosti. Stoga se zaključuje da Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija nije bila klasičan primjer totalitarne države, ali je imala neke elemente autoritarizma i ograničenja političkih sloboda. Postojala je kontrola države nad medijima i ograničenje slobode izražavanja. Sistem je bio jednopartijski, opozicija i politička pluralnost bili su ograničeni, a primjenjivala se politička represija i cenzura. „Od samog početka postojanja jugoslavenske države, brojne su se publikacije zabranjivale, a bilo je i drastičnijih mjera cenzure. Mnoge su se knjige uklanjale iz knjižara i knjižnica; knjižničari su pismeno, a češće usmeno, upozoravani kako moraju srediti knjižni fond, koje se knjige moraju izbaciti, a koje nabaviti. Bilo je i javnih spaljivanja knjiga, ali država se pobrinula da o tome ne ostavi pisanih svjedočanstava“ (Hebrang Grgić, 1999: 129). U režimu jugoslavenskog socijalizma često se primjenjivala metoda izopćavanja iz javnog života. Nepodobnom bi se zabranilo objavljivanje tekstova i javno nastupanje i govorenje. Brojni su primjeri ljudi koji su bili isključeni iz javnog života iz različitih razloga, uključujući političke stavove, kritiku režima ili neusklađenost s državnim ideologijama.

Milovan Đilas (1911.-1995.) crnogorski je političar, književnik i publicist. Studirao je filozofiju i pravo na Beogradskom sveučilištu (Hrvatska enciklopedija, 2023). Đilas spada u plejadu iznimnih revolucionara i uopće ličnosti 20. stoljeća. Zapad ga je smatrao jednim od najznačajnijih istočnoeuropskih disidenata i kritičara komunističkog svijeta, dok je u Jugoslaviji, ali i na cijelom Istoku pod kontrolom sovjetske komunističke nomenklature

tretiran kao heretik koji se odmetnuo i na koncu izdao revoluciju i proletersku ideologiju priklanjajući se idejama liberalizma i zapadnjačke demokracije, odnosno suprotstavljao se okoštaloj neostaljinističkoj političkoj strukturi i prevlasti jednopartijskog sustava. Godinama su ga disidenti (u širokom rasponu od Solženjicina i Saharova do Havela i Michnika) smatrali svojim uzorom, nestorom građanskog otpora koji svojim primjerom inspirira plemenite i humanističke vizije novog, drukčijeg i pravednijeg svijeta. Tito ga je postavio na vodeće političke funkcije u državi, a 1953. izabran je za predsjednika Savezne narodne skupštine. Kada je serijom članaka (objavljeni u „Borbi“ od listopada 1953. do siječnja 1954.) kritizirao partijski monopol u društvu i okoštalu birokraciju te elaborirao nužnost široke demokratizacije, a u čemu su ga počeli sve više podržavati intelektualni krugovi i dobar dio javnosti, Tito je to shvatio kao izravan napad na tekovine revolucije i njega osobno te je optužio Đilasa za revizionizam, posebno upirući prstom u tezu kako je borba za demokraciju glavni cilj socijalizma. Đilas je nakon toga ubrzo uhićen i u montiranom političkom procesu osuđen na kaznu zatvora od godinu i pol dana, a već iduće 1956. kazna mu je produžena na tri godine zatvora zbog izjave da su jugoslavenski komunisti izvršili izdaju jer nisu podržali mađarsku antisovjetsku pobunu. Međutim, ni to nije bilo dovoljno, dok je robijao u Sremskoj Mitrovici (u zatvoru koji je dobro poznao još iz vremena Kraljevine Jugoslavije), u SAD-u mu je objavljena knjiga „Nova klasa“ i sud ga je osudio na još dodatnih pet godina, ukupno na kaznu zatvora od devet godina. Tijekom 1961. uvjetno je pušten na slobodu, ali nakon što je sljedeće godine (1962.) objavio knjigu „Razgovori sa Staljinom“ iznova je uhićen i osuđen na pet godina robije. Za čitavo vrijeme dok se nalazio u zatvoru, a i ono malo na slobodi, bio je izložen fizičkoj i psihičkoj torturi, zatvarali su ga u samicu (u kojoj je proveo gotovo dvije godine), nisu mu dozvoljavali da piše (kradomice je pisao na toalet papiru), maltretirali su njegovu obitelj, a on je na sve to odgovarao buntom nesalomljivog duha i štrajkom glađu. Važno je napomenuti da su brojni rukopisi Milovana Đilasa tijekom robijanja, čestih premetačina stana, bili zaplijenjeni, a mnogi su i nestali, neki namjerno uništeni i spaljeni, a dio ih je i sam autor uništio ne želeći da ih se tajna služba dokopa. Za Tita, Đilas je bio „državni neprijatelj broj jedan“, ali pod pritiskom Zapada, partijski vrh ga je pustio na slobodu uz petogodišnju zabranu javnog istupanja i objavljivanja tekstova. Bila su mu oduzeta sva odličja, a policija ga je danonoćno pratila i prisluškivala (Pecnik, 2022).

Slika 14. Milovan Đilas

(izvor: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16908>)

Mihajlo Mihajlov (1934.-2010.) je srpski i američki rusist i publicist. Nakon školovanja u Beogradu, Sarajevu i Zagrebu, radio je kao profesor ruske književnosti na Filozofskom fakultetu u Zadru. Jedan je od prvih jugoslavenskih disidenata, zagovarao je demokratizaciju socijalističke Jugoslavije (Hrvatska enciklopedija, 2023). U ožujku 1965. dvojica pripadnika Službe državne bezbjednosti upali su u kabinet Mihajla Mihajlova, asistenta na filozofskom fakultetu u Zadru, i uhitili ga. Dva dana ranije u Beogradu je organizirana Konferencija okružnih javnih tužitelja Jugoslavije, na kojoj je predsjednik Republike Josip Broz Tito održao svečani govor. U tom je govoru nepoznatog profesora ruske književnosti proglasio neprijateljskim elementom. Mihajlo Mihajlov osuđen je pred zadarskim sudom najprije na devet mjeseci, a potom i na tri i pol godine zatvora. U zatvoru se nije ponašao onako kako su od njega očekivali. Umjesto da odrobija svoje i uskoro bude pomilovan predsjedničkim ukazom povodom Dana Republike, Mihajlov se usprotivio i uzdigao u principijelnog borca za istinu i pravdu. Nakon prve robije uslijedila je druga, a s njom i interes međunarodnih boraca za ljudska prava za njegov slučaj. Tito je osudio Mihajlova i preusmjerio mu život sljedećom izjavom: „Zar mi političari moramo uvijek da pokazujemo tko je narušio zakon? Eto, recimo, neki Mihajlo Mihajlov kleveće bratski SSSR... To je nova forma đilasizma, jeste li vi učinili nešto protiv toga“? Mihajlov nije dopuštao da njegova sloboda ovisi o milosti vladara i o tome

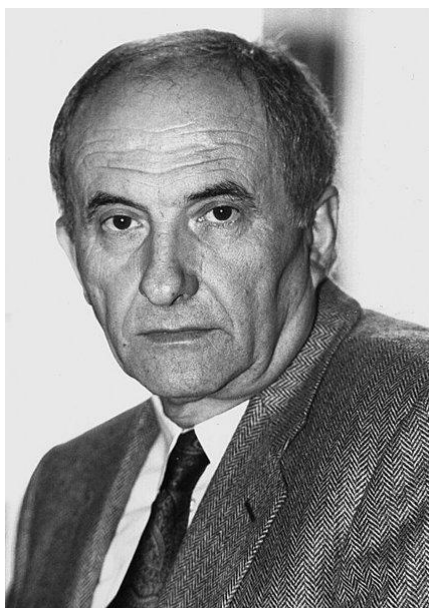
tko je na vlasti. Bio je borac za slobodu kojemu je bilo stalo da se zna za sovjetske logore i jugoslavenske političke zatvorenike (Jergović, 2015).

Slika 15. Mihajlo Mihajlov

(izvor: <https://twitter.com/Milan56508898/status/1000403089256534021/photo/1>)

Vlado Gotovac (1930.-2000.) je hrvatski pjesnik, esejist, filozof, novinar, govornik i političar. Diplomirao je filozofiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Početkom 1972. uhićen je, osuđen i zatvoren na četiri godine. 1977. ponovno je optužen zbog zagovaranja nacionalnog programa u razgovoru za strane novine, a 1981. osuđen je i zatvoren na dvije godine s četverogodišnjim gubitkom građanskih prava (Hrvatska enciklopedija, 2023). „Jedini smisao mog rada je u nastojanju da se osigura prava, ljudska, pravedna i slobodna zajednica - za sve i svugdje; zajednica koja raznolikost ne samo podnosi, nego joj se i raduje upravo onako, kako se graditelji katedrale u Chartresu raduju, kad iz raznobojnih stakala slažu svoje vjerničke rozete. Tako radostan i tako raznolik svijet - to je moj san! Ako zbog njega moram biti suđen, ja na to pristajem jer bez tog sna ni ja, ni moje djelo nemamo nikakvog smisla“ - Vlado Gotovac na suđenju u Zagrebu 1981. (vladogotovac.org, 2009).

Slika 16. Vlado Gotovac

(izvor: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=22850>)

Prvi hrvatski predsjednik Franjo Tuđman (1922.-1999.) također je bio žrtva otkazivanja i isključivanja u jugoslavenskom socijalizmu. Zbog svojih stavova o nekim povijesnim pitanjima dolazi u sukob s komunističkim vlastima, koje ga optužuju zbog nemarksističnosti i nacionalizma u istraživačkim radovima. To se prije svega odnosi na viđenje da svaki narod ima pravo na vlastitu oružanu silu, protivljenje nametanju kompleksa NDH-a hrvatskom narodu te ukazivanje na preuveličavanje broja jasenovačkih žrtava. Politički progon kulminirao je kada je izbačen iz Komunističke partije, uklonjen sa Sveučilišta te smijenjen s mjesta direktora Instituta i prisilno umirovljen. Nakon isključenja iz službenih institucija započinje razdoblje vrlo intenzivnog znanstvenog djelovanja zaokupljenog pitanjima hrvatske povijesti i zbilje, koje je služilo kao priprema za kasnije političko djelovanje. Nakon sloma Hrvatskog proljeća uhićen je u siječnju 1972. godine i u montiranom procesu osuđen na dvije godine strogog zatvora i zabranu javnog nastupanja u trajanju od dvije godine. Na intervenciju Miroslava Krleže kazna mu je 1973. smanjena na devet mjeseci. Zbog intervjua koje je dao švedskoj televiziji, zapadnonjemačkoj televiziji ARD i jednoj francuskoj radio postaji, a u kojima je kritizirao komunističko jednonumlje i zagovarao pluralističku demokraciju, opet je uslijedio sudski progon. Okružno javno tužilaštvo u Zagrebu podiglo je

1980. godine protiv njega optužnicu, a 1981. uhićen je i osuđen „zbog neprijateljske propagande“ na tri godine zatvora, uz zabranu bilo kakvog javnog djelovanja u trajanju od pet godina. Kaznu je služio od siječnja 1982. do veljače 1983. u zatvoru u Lepoglavi, ali zbog pogoršanog zdravstvenog stanja privremeno je pušten kući. Vraćen je na odsluženje kazne u svibnju 1984., a nakon nekoliko mjeseci Vrhovni sud donio je rješenje o uvjetnom otpuštanju zbog pogoršanja zdravstvenog stanja. Nakon što mu je vraćena putovnica, putuje u Kanadu, SAD, Njemačku, Švedsku i Austriju. Okupljajući istomišljenike, osmišljava politički program usmjeren ka stvaranju hrvatske države (Tudjman.hr, 2023).

Slika 17. Franjo Tuđman

(izvor: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62628>)

Odlomak o praksama totalitarnih režima najbolje ćemo zaokružiti presjekom i usporedbom s današnjim fenomenom *cancel* kulture. Valja spomenuti i kako se nakon raspada totalitarnih režima na ovim prostorima, točnije nakon raspada Jugoslavije, i dalje primjenjivala snažna praksa otkazivanja i isključivanja prema svima onima koji se nisu slagali s tadašnjom novom vlašću, nacionalizmom, „turbohrvatstvom“ i ostalim zavladalim dominantnim vrijednostima. U ovome odlomku istaknuti su pojedinci koji su bili žrtve otkazivanja i isključivanja, no ova se praksa odnosila na sve pripadnike zajednice određenog režima. Iako su u poglavlju predstavljeni velikani, žrtve otkazivanja nisu uvijek nužno bili pozitivci. Sličnosti između

metoda totalitarnih režima i današnje *cancel* kulture očituju se ponajprije u stigmatizaciji i izolaciji. U oba slučaja pojedinci ili ideje koje se smatraju neprihvatljivima ili opasnima mogu biti stigmatizirane i izolirane od strane društva. U totalitarnim režimima to može rezultirati uhićenjem, mučenjem ili čak smrću, dok u *cancel* kulturi pojedinci mogu biti izloženi *online* linču, gubitku posla ili oštećenju reputacije. Također, u oba slučaja postoji tendencija da se ograniči sloboda govora i izražavanja. Totalitarni režimi obično koriste cenzuru i propagandu kako bi kontrolirali informacije i suzbili protivničke ideje, dok se u *cancel* kulturi pojedinci često suočavaju s pritiskom da se pridržavaju određenih političkih ili socijalnih stavova, nerijetko uz prijetnju gubitka posla ili reputacije. Ipak, razlika je u razini represije. U totalitarnim režimima represija je često sustavna i ozbiljna, s ozbiljnim posljedicama za one koji se suprotstavljaju režimu. Na temelju navedenih primjera u ovom odlomku možemo zaključiti da su prijašnje prakse totalitarnih režima u živoj vezi s današnjom *cancel* kulturom.

3.3. Univerzalnije povijesne prakse *cancel* kulture

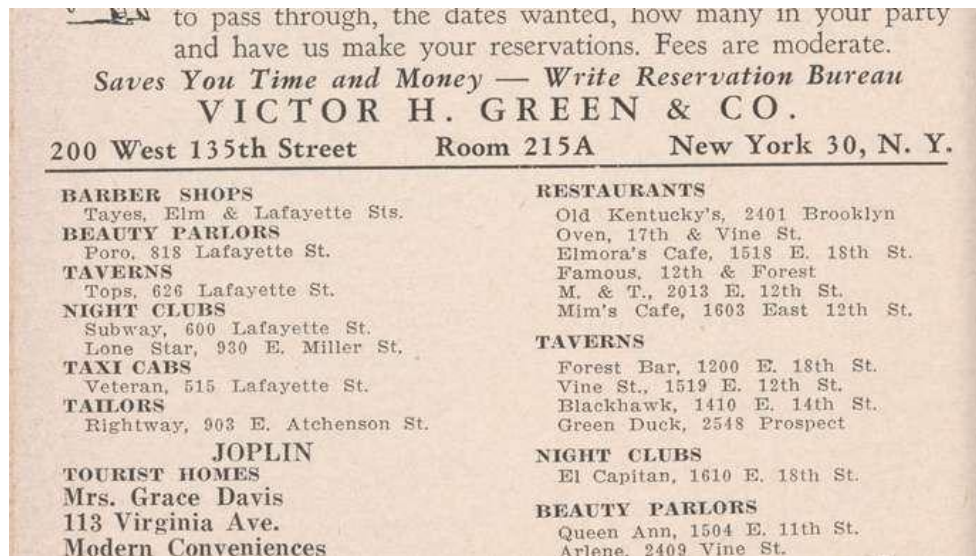
Aktualni pojam „cancel kultura“ učinio je „vidljivom“ praksu koja je oduvijek prisutna u ljudskoj povijesti i gotovo je antropološka konstanta, ugrađena u mehanizam ljudske psihologije i prirode. Fenomeni koji su prethodno spomenuti u ovom poglavlju (ekskomunikacija i prakse totalitarnih režima) spadaju u političke i ideološke dimenzije *cancel* kulture. Unatoč tomu *cancel* kultura je oduvijek bila prisutna i u tobože nepolitičkim i neideološkim sferama, počevši od one utemeljiteljske situacije da je antički svijet neantički svijet nazivao barbarima i tako ih isključivao. Dakle, na toj najuniverzalnijoj razini imamo sljedeće primjere/prakse *cancel* kulture:

Isključivanje onih koji kvare idealističku sliku o nama (mentalni bolesnici, prijestupnici u zatvoru i drugim institucijama itd.). Fenomen je to koji se može primijeniti u društvima diljem povijesti. Ova vrsta isključivanja obično proizlazi iz društvenih normi, stereotipa i predrasuda. U mnogim društvima postoje određeni standardi ili idealizirane slike o tome kako bi ljudi trebali izgledati, ponašati se ili funkcionirati. Oni koji ne odgovaraju tim standardima ili idealima mogu biti izopćeni, marginalizirani ili stigmatizirani. Ova vrsta isključivanja može rezultirati dehumanizacijom i diskriminacijom pojedinaca. Ovaj fenomen razradio je poznati francuski filozof i pisac Michel Foucault u svom djelu „Povijest ludila u doba klasicizma“. U

spomenutom djelu Foucault istražuje povijest tretmana i percepcije mentalne bolesti u razdoblju klasicizma, posebno u Europi. Analizira kako se shvaćanje ludila mijenjalo tijekom tog vremenskog razdoblja, posebno u kontekstu institucionalizacije i zatvaranja mentalno oboljelih. Foucault ističe kako je klasicizam, kao kulturno razdoblje, promovirao ideale razuma, reda i racionalnosti. U tom kontekstu, ludilo je postalo negativno definirano kao iracionalno, opasno i izvan normi društva. Autor istražuje kako su mentalno oboljeli bili zatvarani u ludnice i kako su ti institucionalni okviri oblikovali i kontrolirali njihovo ponašanje na temelju društvenih normi i očekivanja. Društvo, zajedno sa institucijama, imalo je moć da odredi tko se smatra „normalnim“ ili „nenormalnim“, a ljudi s mentalnim bolestima bili su zatvarani i izopćeni iz društva, to jest otkazani. „U doba klasicizma, neimaština, lijenost, poroci i ludilo miješani su, u bezumlju, u istu krivicu; luđaci su bili zahvaćeni velikim zatvaranjem siromašnih i nezaposlenih, ali svi su, u blizini prijestupa, unaprijeđeni do suštine pada. Sada, pak, ludilo se vezuje uz društveno srozavanje, koje se nejasno javlja kao njegov uzrok, uzor i granica“ (Foucault, 1980: 231).

Isključivanje onih koji moraju biti podređeni kako bi se održala privilegirana pozicija moći povlaštenih (pripadnici crne rase i ostali narodi kolonijalnog izrabljivanja). Izrabljivanje crnaca kroz povijest bio je široko rasprostranjen fenomen koji se događao u različitim oblicima i kontekstima. Neke od ključnih točaka koje se odnose na izrabljivanje crnaca kroz povijest su: transatlantska trgovina robljem, kolonijalizam i imperijalizam, segregacija i rasna diskriminacija. „Pojmom transatlantska trgovina robljem označava se razmjena i trgovina koja se provodila od oko 1400. do oko 1900. godine, kojom se između 10 i 15 milijuna ljudi prevezlo iz Afrike kako bi na američkim kontinentima služili kao robovi“ (Markasović, 2019: 135). Kolonijalizam je smjer u vanjskoj politici onih država koje nastoje politički i gospodarski podrediti druge zemlje ili čak cijela kontinentska područja, u kojima radi očuvanja svoje prevlasti osnivaju kolonije (Hrvatska enciklopedija, 2023). Segregacija podrazumijeva prostorno odvajanje pojedine rasne, etničke, vjerske ili klasne skupine na temelju diskriminacije (Hrvatska enciklopedija, 2023). Jedan od neospornih primjera rasne segregacije u SAD-u je „Zelena knjiga“, punog naziva „The Negro Motorist Green Book“, „The Negro Travelers’ Green Book“ ili „The Travelers’ Green Book“. Riječ je o turističkom vodiču objavljenom (1936.-67.) tijekom ere segregacije u Sjedinjenim Državama. U vodiču su bile popisane tvrtke koje su prihvaćale afroameričke klijente. Navedene su razne tvrtke, od restorana i hotela do kozmetičkih salona i drogerija. Ovaj turistički vodič bio je neophodan

kako bi putovanje Afroamerikanaca bilo udobno i sigurno. Autor djela je Victor Hugo Green (1892.-1960.), afroamerički poštari koji je živeo u New Yorku. Afroamerički putnici nisu se susretali samo s neugodnostima i poniženjima odbijanja pružanja poslovnih usluga već su morali i voditi računa o prijetnji rasističkog nasilja, uključujući i linč (Wallenfeldt, 2018).

Slika 18. Jedna od stranica „Zelene knjige“, s popisom tvrtki koje primaju Afroameričke putnike

(izvor: <https://hr.gov-civ-guarda.pt/green-book>)

Još jedan primjer isključivanja onih koji moraju biti podređeni kako bi se održala privilegirana pozicija moći povlaštenih je svakako i istjerivanje Indijanaca to jest domorodaca u SAD-u. Potreba za novim resursima u svrhu daljnjeg gospodarskog i industrijskog razvoja SAD-a dovela je do otimačine zemlje američkim domorodcima. Zakon o preseljenju Indijanaca potpisan je 28. svibnja 1830. tijekom mandata Andrew Jacksona, sedmog američkog predsjednika. Na donošenje tog akta o preseljenju utjecala je činjenica da su Indijanci nastanjivali područja bogata brojnim resursima, poput zlata. U ime profita tim je aktom počelo sustavno zlostavljanje preko 70 000 Indijanaca kako bi ih se prisililo da potpišu sporazum o dobrovoljnom preseljenju, a sa svrhom prisvajanja njihove zemlje koja se u to vrijeme nalazila istočno od rijeke Mississippi. Taj je akt u osnovi legalizirao istjerivanje Indijanaca sa zemlje na kojoj su boravili od pamtivijeka (Kirchhoffer, 2023).

Slika 19. Protjerani Indijanci

(izvor: <https://povijest.hr/istaknuto/na-danasnji-dan-je-potpisan-akt-o-preseljenju-indijanaca-kojim-je-pocelo-njihovo-legalno-protjerivanje-i-marginalizacija/>)

Isključivanje onih koji svojim narativima vrše subverziju vladajućeg poretka, odnosno onih koji svojom kritikom potkopavaju legitimitet, to jest utemeljenje vladajućeg poretka i autoritet koji počiva na tome. Najbolji primjer ovog fenomena je feministički diskurs u kojemu žene dovode u pitanje patrijarhalni režim, a on im odgovara da su „histerične“ i „lude“. Patrijarhalne su strukture kroz povijest isključivale žene na razne načine. U mnogim su društvima ograničavana politička i građanska prava žena. To je uključivalo zabranu ženama da glasaju, sudjeluju u politici ili posjeduju imovinu. Novi Zeland je prva od danas postojećih država na svijetu koja je omogućila ženama pravo glasa. Dogodilo se to 19. rujna 1893. godine. Neke europske, „visoko razvijene“ i „moderne“ zemlje, prilično su kasno uvele pravo glasa za žene. Tako ga je Švicarska uvela tek 1971., a Lihtenštajn tek 1984. godine. Na lokalnoj razini najtvrdokorniji je bio švicarski kanton Appenzell Innerrhoden koji je tek 1991. dao pravo glasa ženama na lokalnim izborima i to pod pritiskom sa savezne razine (Krajcar, 2023). Nadalje, patrijarhalni je režim kroz povijest često provodio socijalno i kulturno isključivanje žena i njihovih ideja. Žene su bile stigmatizirane i marginalizirane, a njihove su se ideje smatrale neprihvatljivima ili prijetnjom tradicionalnim vrijednostima i rodnim

ulogama. Isključivanje žena u patrijarhalnom režimu vidljivo je i na primjeru ograničavanja obrazovanja. U mnogim društvima obrazovanje je smatrano privilegijom rezerviranom za muškarce dok su žene bile ograničene na tradicionalne uloge majke i supruge. Patrijarhalni režim stvarao je prepreke za žene i u poslovnom svijetu. Često su bile prisiljene na tradicionalna ženska zanimanja, s manjim plaćama i manjim mogućnostima za napredak. To je ženama uvelike otežavalo postizanje financijske neovisnosti pa su samim time morale ovisiti o muškarcu. Valja spomenuti i kako je patrijarhalni režim često nastojao provoditi kontrolu nad ženskim tijelom i ženskom seksualnosti namećući svoje stroge moralne norme. Sve ove prakse provodile su se kroz povijest (a provode se i danas) s ciljem održavanja statusa quo patrijarhalnog režima.

4. *Cancel* kultura u današnjem vremenu

Pojam *cancel* kultura sročen je po modelu i pod utjecajem digitalne, to jest mrežne komunikacije u kojoj nekog nepoželjnog jednostavno obrišemo, otpratimo, blokiramo ili otkazemo. Digitalna komunikacija i razvoj novih medija i društvenih mreža imaju značajan utjecaj na razvoj *cancel* kulture. Omogućeno je brzo i lako dijeljenje informacija što znači da se loši postupci ili izjave pojedinaca mogu brzo proširiti i doći do šire publike. Još jedan faktor koji pridonosi razvoju *cancel* kulture je anonimnost koju digitalni mediji pružaju. To omogućuje ljudima da se osjećaju hrabrije i slobodnije izraziti svoju kritiku ili nezadovoljstvo. Zbog velikog broja primjera isključivanja i otkazivanja u današnjem vremenu, napraviti ćemo sistematizaciju i kategorizaciju *cancel* kulture po sljedećim odrednicama:

1. Isključivanje na temelju izjava. Ovdje ćemo se bazirati na slučajeve gdje je osoba nešto nepodobno rekla ili objavila, pa je doživjela isključivanje zbog toga. Jedan od najboljih primjera utjecaja *cancel* kulture je taj da nije zaobišla ni najmoćnijeg čovjeka svijeta, predsjednika Sjedinjenih Američkih Država. „*BBC*, *CNN* i svi ostali veliki svjetski mediji, ali i oni na nacionalnim i regionalnim razinama, imali su 8. siječnja 2021. godine istu vijest. *Twitter* je toga dana trajno obrisao profil Donalda Trumpa. Njegov profil je bio diskutabilan od trenutka kada je postao predsjednik. Trumpova retorika nije bila karakteristična za političara i tako utjecajnu osobu, čemu je pridonijela i činjenica da je bio predsjednik najmoćnije države na svijetu. Njegova nas je javna komunikacija, doduše, čudila i prije nego je osvojio predsjednički mandat. Na službenoj stranici *Twittera* 8. siječnja je objavljen tekst o suspenziji Trumpovog računa zbog načina na koji su njegove poruke prihvaćene i interpretirane te prevencije daljnjeg poticanja na nasilje“ (Sovar, 2021: 13). Nekoliko dana ranije, odnosno 6. siječnja, dogodio se prosvjed koji je prerastao u napad na Kongres. Trump je svoje pristaše tjednima potpirivao lažnim optužbama o ukradenim izborima što je kulminiralo napadom na zgradu koja predstavlja američku demokraciju. Trump, koji je odbijao priznati izborni poraz, više je puta svoje pobornike pozvao da dođu u Washington na dan kad Zastupnički dom i Senat planiraju potvrditi pobjedu Joea Bidena. „Statistički je nemoguće da smo izgubili izbore“, tvitao je Donald Trump 20. prosinca. „Veliki prosvjed u DC-ju 6. siječnja. Budite ondje, budite divlji!“. Odazvali su se u tisućama kako bi poslušali predsjednika koji im je kazao da marširaju prema Kapitolu kako bi iskazali svoj gnjev i pritisnuli zastupnike da odbace rezultate. Pozvao ih je da se „bore“. „Nikad nećemo odustati, nikad nećemo priznati poraz“, vikao je Trump i izazvao oduševljenje u gomili kad je

demokratske pobjede nazvao „eksplozijom sranja“. Niti sat kasnije, mašući Trumpovim zastavama stigli su do Kapitola. Probili su policijske blokade, upali u zgradu i provaljivali u prostorije zastupnika. Sjednica Kongresa je prekinuta, a potpredsjednik države Mike Pence sklonjen je na sigurno. Ubrzo potom i ostali zastupnici. Jedna je žena ubijena u neredu. S dolaskom noći, zgrada Kongresa vraćena je pod kontrolu i očišćena. Gomila je udaljena od zgrade (Hina, 2021). Neosporno je da je društvena mreža Twitter otkazala i isključila Trumpa na temelju njegovih izjava koje su bile okarakterizirane kao kontinuirano širenje dezinformacija i poticanje na nasilje.

Slika 20. Suspendirani profil Donalda Trumpa

(izvor: <https://edition.cnn.com/2021/01/08/tech/trump-twitter-ban/index.html>)

2. Isključivanje na temelju čina ili djela. U ovom slučaju, posljednjih godina, najčešće je riječ o seksualnim prijestupima. Najpoznatiji primjer je onaj američkog filmskog producenta, Harveya Weinsteina, nekoć moćne i utjecajne figure u Hollywoodu. Njegova karijera završila je nakon niza optužbi za seksualno uznemiravanje i napade, od kojih su neke dovele do kaznenih prijavi i osuda. Izvještaji o njegovim djelima doveli su do Me Too pokreta. Prisilivši svijet da osvijesti problem svakodnevnog spolnog zlostavljanja žena, pokret #MeToo prerastao je u društvenu revoluciju povijesne važnosti. Počelo je jednim tvitom: 15. listopada 2017. američka glumica Alyssa Milano pozvala je žene da podijele svoja iskustva o spolnom zlostavljanju pod sloganom „Me Too“. U roku od godine dana, taj „hashtag“ upotrijebljen je više od 19 milijuna puta, po Istraživačkom centru Pew, čime se to pitanje

popelo na vrh globalne agende. Pokret je dobio zamah nakon istrage New York Timesa o filmskom producentu Harveyju Weinsteinu koji je, pokazalo se, godinama silovao i napadao žene, mnoge iz filmske industrije, i prolazio nekažnjeno. No mnogim moćnicima iz industrije zabave stiglo je vrijeme za naplatu. Kevin Spacey izbačen je iz serije „Kuća od karata“, a film Ridleyja Scotta „Sav novac svijeta“ snimljen je iznova kako bi ga se zamijenilo drugim glumcem. Otjerani su čelnici Amazonovih studija, Fox Newsa, CBS-a i Vox Medija. Slijedili su glumac James Franco, operni pjevač Placido Domingo, komičar Louis C.K., modni fotograf Terry Richardson, celebrity chef Mario Batali - ni tjedan dana ne bi prošlo da neko slavno ime ne bi završilo na stupu srama. Najozbiljnije optužbe dovele su do zatvora za do tada nedodirljive kao što su bili „američki tata“ Bill Cosby, pjevač R. Kelly i moćni financijaš Jeffrey Epstein. Pritisak se proširio i izvan industrije zabave zahvativši političare, sportske zvijezde i velike tehnološke tvrtke poput Googlea i Ubera. Snaga pokreta bila je u tome što je učinio vidljivim ono što se događalo posvuda. „Pokret #MeToo pokazao je da su spolno i seksističko nasilje svakodnevna realnost“, rekla je Sandrine Ricci, sociologinja sa Sveučilišta u Quebecu u Montrealu. Epicentar je bio u SAD-u, ali naknadni potresi bili su globalni. Kad bi se zlostavljanje otkrilo, bilo ga je gotovo nemoguće ignorirati, bilo da je riječ o srbijanskom profesoru glume Branislavu Lečiću optuženom za silovanje, zlostavljanju ultraortodoksnih čelnika u Izraelu ili skandalu „seks za ocjene“ na marokanskom sveučilištu. Protureakcija je bila gotovo trenutačna. Pokret #MeToo ciljao je ponašanje koje se često teško može dokazati na sudu pa su se pojavile optužbe da se ljude „otkazuje“ bez poštene istrage. Debata je neizbježno utonula u kaljužu kulturnih ratova na internetu (Hina, 2022).

Slika 21. Logo „Me Too“ pokreta

(izvor: <https://www.idealist.org/en/nonprofit/7f25697f172c4dbca795fd6c5123bfb3-me-too-international-atlanta>)

Kada je riječ o seksualnim prijestupima, jedan od slučajeva koji je najjače „odjeknuo“ je onaj američkog glumca Kevina Spaceyja. Dvostruki oskarovac suočio se s nizom optužbi za seksualno zlostavljanje više osoba muškog spola koje su se prvi put pojavile 2017. godine. Nakon što su optužbe postale javne, Spacey je izgubio mnoge profesionalne prilike, uključujući uloge u filmovima i serijama. Mnoge streaming platforme i producentske kuće prekinule su suradnju s njim, a njegova je karijera pretrpjela značajan pad. Spacey je u međuvremenu oslobođen optužbi na sudu u New Yorku, a zatim i u Londonu. Spaceyjev promiskuitetni način života učinio ga je „prilično lakom metom“ za lažne optužbe, izjavio je njegov odvjetnik Patrick Gibbs (Novi list, 2023). Nedvojbeno je da će ove optužbe, iako su na sudu odbačene, ostaviti trajni pečat na život i karijeru američkog glumca, a svoju ulogu u cijelom procesu odigrala je i *cancel* kultura koja je potaknula javni pritisak i osudu.

Slika 22. Kevin Spacey

(izvor: <https://mubi.com/en/cast/kevin-spacey>)

3. Isključivanje na temelju pripadnosti. U ovom slučaju, najrecentniji primjer je isključivanje ruskih umjetnika i sportaša zbog ruske agresije na Ukrajinu. Na valu sankcija Rusiji, osim onih ekonomske naravi, događaju se i sankcije u kulturnom sektoru. Primjerice, Kardifska filharmonija otkazala je „Večeri Čajkovskog“, a skladateljevo djelo „1812 Overture“ uklonjeno je s programa Royal Albert Halla. Švicarski Theatre Bienne Soleure Čajkovskog je zamijenio ukrajinskom operom „Mazeppa“, a poljska Nacionalna opera otkazala je operu „Boris Godunov“ skladatelja Modesta Petroviča Musorgskog jer pripovijeda o padu ruskog

cara. Brojne su ugledne glazbene institucije otkazale Čajkovskog, koji je zapravo ukrajinskog podrijetla i koji je bio jedan od osnivača kijevske Akademije potkraj 19. stoljeća. Pijanistu Aleksanderu Malofejevu bilo je zabranjeno svirati na jednom kanadskom koncertu jer je umjetnički direktor smatrao da bi u ovim okolnostima bilo nesavjesno dopustiti Rusu da svira ako se nije javno odrekao Putina. Malofejev je poslije u priopćenju izjavio da svaki njegov istup može utjecati na njegovu obitelj u Rusiji, aludirajući na mogućnost Putinove odmazde. Predsjednik Nacionalne glazbene akademije P. Čajkovskog u Kijevu, Maksim Timošenko, rekao je da se ne slaže sa otkazivanjem ruske umjetnosti jer sjajna ruska umjetnička djela nemaju nikakve veze s Putinovom Rusijom. Izvršni direktor Royal Opera Housea, Alex Beard, izjavio je kako je slino važno pokazati da umjetnička zajednica nema ništa protiv ruskih umjetnika već protiv Putinova režima. Dodao je i da postoji način da se podupre Ukrajina bez da se odrekne onoga što je najbolje u Rusiji, njezine najbolje umjetnosti (Babić, 2022). Još jedan primjer otkazivanja dolazi sa Sveučilišta Bicocca u Milanu gdje je otkazana serija predavanja o Dostojevskom, koje je trebao održati pisac Paolo Nori. Ironična je činjenica da je i sam Dostojevski za života bio žrtva apsolutističkog režima u Rusiji. „Danas nije samo krivica biti živ Rus, kriv je i mrtav Rus, onaj koji je za života 1849. godine osuđen na smrt zato što je pročitao zabranjenu stvar. Ono što se događa u Ukrajini je užasno i dođe mi da plačem samo kada pomislim na to. Ovo što se događa u Italiji je smiješno“, rekao je Nori u svom medijskom obraćanju povodom otkazanih predavanja. Javnost je ustala u obranu Dostojevskog i Norija, što je navelo Sveučilište da se ispriča zbog nesmotrenosti i vrati na snagu prvobitnu odluku da Nori održi svoja predavanja o ruskom piscu (Lalić, 2022). Ruski sportaši i sportašice također su bili pogođeni sankcijama. Ruski klubovi i reprezentacije izbačeni su iz gotovo svih sportskih natjecanja, a u nekim slučajevima sankcije su se i proširile na sportaše koji nisu ruski ili bjeloruski državljani (npr. Francuski košarkaški savez zabranio je nastup u reprezentaciji svim košarkašima koji igraju za ruske ili bjeloruske klubove). Od konkretnih primjera valja izdvojiti odluku Wimbledon, najznačajnijeg i najvažnijeg teniskog turnira, da zabrani nastup ruskim i bjeloruskim tenisačima i tenisačicama u 2022. godini. „Shvaćamo kako je ovo teško za prihvatiti osobama kojih se to tiče jer nažalost moraju snositi posljedice postupaka ruskog režima. No, s obzirom na važnost činjenice kako sport ne smije biti upotrijebljen za promociju ruskog režima te zabrinutost za sigurnost igračica i igrača ne vidimo drugu mogućnost“, objavio je predsjednik All England Lawn Tennis Cluba, Ian Hewitt (Hina, 2022). U nekim individualnim sportovima (kao na primjer već ranije spomenutom tenisu) ruskim i bjeloruskim sportašima dozvoljeno je nastupanje, ali bez nacionalnih obilježja (grb, zastava, himna).

5. Istraživanje - Analiza fenomena *cancel* kulture

Istraživanje je provedeno u kolovozu 2023. godine na uzorku od 100 ispitanika. Provedeno je u obliku anonimnog anketnog upitnika. Cilj istraživanja bio je ispitati korisnike o poznavanju društvenog fenomena *cancel* kulture. Anketa započinje s demografskim podacima o spolu i dobi ispitanika. Nakon toga slijede pitanja kojima je cilj utvrditi stavove ispitanika o temi *cancel* kulture:

Jeste li upoznati s pojmom cancel kulture?,

Kako biste, svojim riječima, definirali cancel kulturu (kulturu otkazivanja)?,

Smatrate li da je cancel kultura relativno nova pojava ili pojava s dužom povijesnom praksom?,

Jeste li ikada vidjeli primjer cancel kulture u medijima ili na društvenim mrežama?,

Ukoliko ste na prethodno pitanje odgovorili s „Da“, možete li navesti taj primjer?,

Smatrate li cancel kulturu pozitivnom ili negativnom pojavom u društvu?,

Smatrate li da cancel kultura može dovesti do prebrze osude pojedinaca bez pružanja prilike za ispravak ili učenje iz pogrešaka?,

Smatrate li da cancel kultura može ograničiti slobodu izražavanja?,

Smatrate li da bi trebalo postojati ograničenje ili regulacija cancel kulture kako bi se izbjegle nepravedne ili pretjerane osude?,

Smatrate li da cancel kultura može imati nezaslužene i pretjerano negativne posljedice na osobe koje su izložene javnoj osudi?,

Smatrate li da bi pojedinci koji su „otkazani“ trebali imati priliku za ispravak ili rehabilitaciju svoje reputacije?,

Koji medij, po Vašem mišljenju, najviše doprinosi širenju cancel kulture?,

U kojim područjima i granama je, po Vašem mišljenju, najprisutnija cancel kultura?,

Koje je vaše mišljenje o cancel kulturi?.

Anketni upitnik dostupan je na poveznici: <https://forms.gle/qUtJNCs8ustvpf5W8>

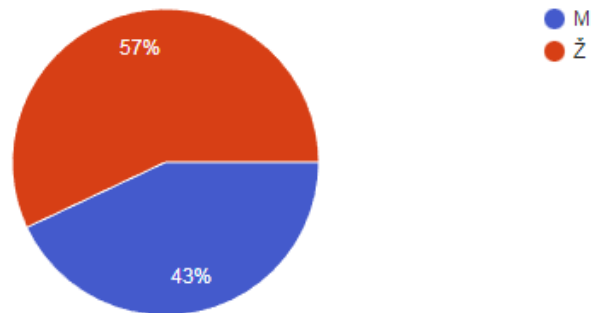
5.1. Rezultati istraživanja

1. Spol?

Anketni upitnik ispunilo je 57% osoba ženskog spola, a 43% muškog spola.

1. Spol?

100 odgovora

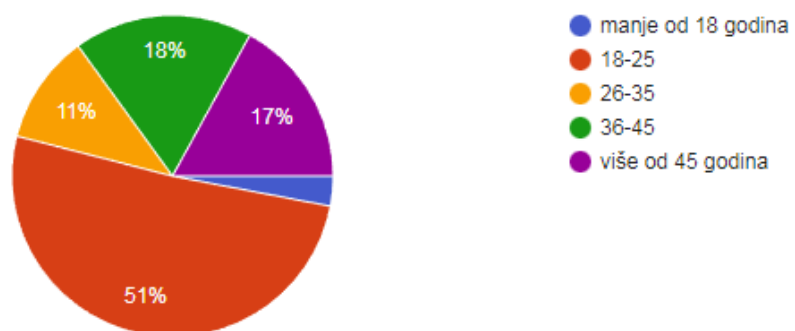
Grafikon 1. Spol ispitanika

2. Dob?

Većina ispitanika ima 18-25 godina (51%), zatim 36-45 godina (18%), više od 45 godina (17%), 26-35 godina (11%), a tek 3% ispitanika spada u dobnu skupinu ispod 18 godina.

2. Dob?

100 odgovora

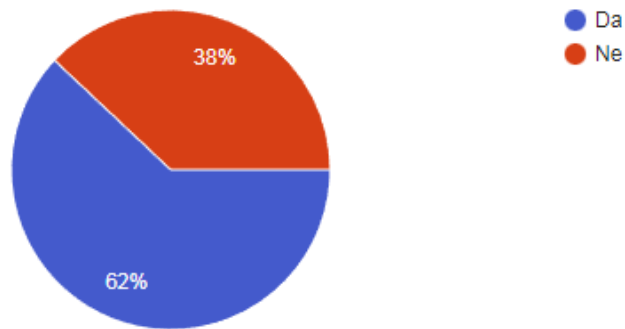
Grafikon 2. Dob ispitanika

3. Jeste li upoznati s pojmom *cancel* kulture?

62% ispitanika odgovorilo je da su upoznati s pojmom *cancel* kulture, a 38% ispitanika reklo je da nisu upoznati s tim pojmom.

3. Jeste li upoznati s pojmom *cancel* kulture?

100 odgovora

Grafikon 3. Jeste li upoznati s pojmom *cancel* kulture?

4. Kako biste, svojim riječima, definirali *cancel* kulturu (kulturu otkazivanja)?

Neki od izdvojenih odgovora su:

„Pojava otkazivanja, ignoriranja ili izoliranja po nečemu nepoželjnih pojedinaca ili skupina“,

„Kao jedan od vidova pretjerane političke korektnosti“,

„Političko-društveno orkestrirano otkazivanje“,

„Osoba na temelju svog kontroverznog postupka ili razmišljanja ima loš status u društvu“,

„Sustavno deklariranje nekoga ili nečega kao nešto loše te marginalizacija istog“,

„Otkazivanje sadržaja potaknuto nekim ideološkim kodom“,

„Kultura u kojoj se na osnovi izrečenih stvari i učinjenih stvari donose odluke treba li se poništiti sav uspjeh pojedinca i protjerati ga sa javnih platformi“,

„Javno prozivanje i protjerivanje nepodobnih sadržaja, ali s dvojbenim kriterijima i pobudama“,

„Društvena pojava koja uzima sve više maha u današnje vrijeme, definira je odstranjivanje ili prešućivanje osoba, društvenih skupina i sl. iz javnog ili društvenog života, s društvenih mreža ili medija“,

„Pojava gdje čovjek ili grupa ljudi osuđuje drugu osobu/javnu ličnost/organizaciju zbog njihovih izjava ili stavova te ih tako bojkotira“,

„Različite prakse cenzuriranja, zabranjivanja ili otkazivanja koje se provode s ciljem zadovoljavanja tzv. političke korektnosti, a mogu zahvaćati različite društvene sfere - od kulture, umjetnosti, sporta, medija, političkog života itd. Karakteristične su za suvremeno doba“,

„Izopćavanje osobe iz društva i njezina difamacija“,

„Prestanak podržavanja osoba koje izjave/naprave nešto nekorektno ili imaju stavove koji su rasistički, seksistički, ksenofobni itd.“,

„Loša ili negativna društvena pojavnost koja pojedinca ili skupinu ljudi pokušava ili uspijeva marginalizirati u svakom načinu njihova kulturnog izražavanja i djelovanja u području kulture“ itd.

4. Kako biste, svojim riječima, definirali *cancel* kulturu (kulturu otkazivanja)?

100 odgovora

Sustavno deklariranje nekoga ili nečega kao nešto loše te marginalizacija istog

Grupa ljudi koji te zele smaknit s odredene platforme

Otkazivanje sadržaja potaknuto nekim ideološkim kodom.

Kultura u kojoj se na osnovi izrečenih stvari i učinjenih stvari donose odluke treba li se poništiti sav uspjeh pojedinca i protjerati ga sa javnih platformi

Odstranjivanje pojedinaca iz nrkih društvenih događanja

Suvremeni ostracizam u kojem se iz javne svere odstranjuju osobe koje su privatno učinile neki društveno neprihvatljiv čin.

Javno prozivanje i protjerivanje "nepodobnih" sadržaja, ali s dvojbenim kriterijima i pobudama.

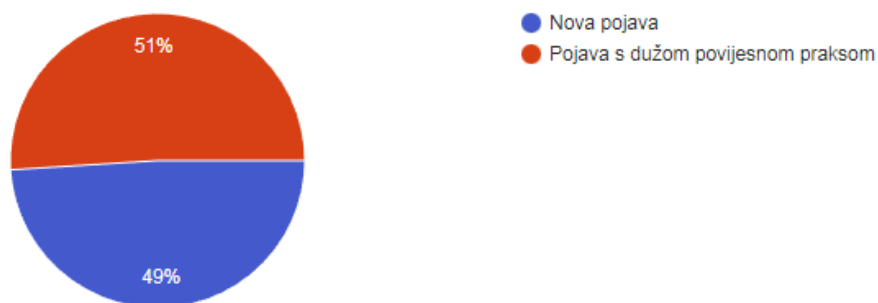
Grafikon 4. Kako biste, svojim riječima, definirali *cancel* kulturu (kulturu otkazivanja)?

5. Smatrate li da je *cancel* kultura relativno nova pojava ili pojava s dužom povijesnom praksom?

Ovdje su dobiveni rezultati najviše izjednačeni. 51% ispitanika odgovorilo je da je *cancel* kultura pojava s dužom povijesnom praksom, dok je 49% ispitanika reklo da je *cancel* kultura nova pojava.

5. Smatrate li da je *cancel* kultura relativno nova pojava ili pojava s dužom povijesnom praksom?

100 odgovora

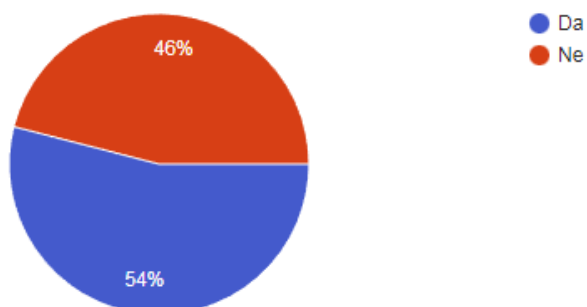
Grafikon 5. Smatrate li da je *cancel* kultura relativno nova pojava ili pojava s dužom povijesnom praksom?

6. Jeste li ikada vidjeli primjer *cancel* kulture u medijima ili na društvenim mrežama?

54% ispitanika odgovorilo je da su vidjeli primjer *cancel* kulture u medijima ili na društvenim mrežama, a 46% ispitanika je reklo da nisu.

6. Jeste li ikada vidjeli primjer *cancel* kulture u medijima ili na društvenim mrežama?

100 odgovora

Grafikon 6. Jeste li ikada vidjeli primjer *cancel* kulture u medijima ili na društvenim mrežama?

7. Ukoliko ste na prethodno pitanje odgovorili s „Da“, možete li navesti taj primjer?

Neki od izdvojenih primjera su:

„Otkazivanje djela Winnetou u školskoj lektiri“,

„Pjesnikinja Sonja Adamov u književnim krugovima, Sinead O 'Connor nakon trganja papine slike, Kevin Spacey itd.“,

„Bojkotiranje ruske umjetnosti zbog rata u Ukrajini. Karla Maya zbog načina na koji je prikazivao Indijance...“,

„Bio je otkazan koncert na kojem se trebao izvoditi Čajkovski“,

„Kevin Spacey je bio potpuno otkazan kao glumac i javna osoba zbog optužbi za seksualno zlostavljanje koje se sada na sudu pokazuju lažnim“,

„Trumpovi istupi na društvenim mrežama“,

„Relativno nedavno bi bio Tram 11 s novim albumom, nešto dosta starije je spaljivanje neistomišljenika od strane Crkve (nema argumenata za razgovor, u ovom slučaju primijenjena grozna krajnost) i npr. Francuska revolucija i zatvaranje neistomišljenika u samice“, itd.

7. Ukoliko ste na prethodno pitanje odgovorili sa "Da", možete li navesti taj primjer?

48 odgovora

Otkazivanje djela Winnetou u školskoj lektiri.
Situacija Heard-Depp
Pjesnikinja Sonja Adamov u književnim krugovima, Sinead O'Connor nakon trganja papine slike, Kevin Spacey itd.
Bojkotiranje ruske umjetnosti zbog rata u Ukrajini. Karla Maya zbog načina na koji je prikazivao Indijance...
Trampovi istupi na društvenim mrežama
Bio je otkazan koncert na kojem se trebao izvoditi Čajkovski.
Kevin Spacey je bio potpuno otkazan kao glumac i javna osoba zbog optužbi za seksualno zlostavljanje koje se sada na sudu pokazuju lažnim.

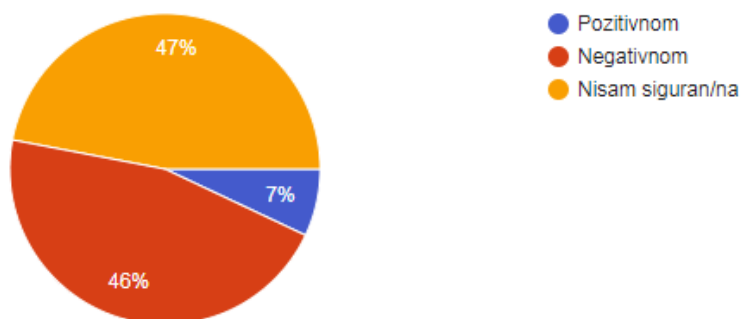
Grafikon 7. Ukoliko ste na prethodno pitanje odgovorili s „Da“, možete li navesti taj primjer?

8. Smatrate li *cancel* kulturu pozitivnom ili negativnom pojavom u društvu?

46% ispitanika smatra da je *cancel* kultura negativna pojava, 7% ispitanika smatra da je *cancel* kultura pozitivna pojava, a 47% ispitanika se izjasnilo da nisu sigurni.

8. Smatrate li *cancel* kulturu pozitivnom ili negativnom pojavom u društvu?

100 odgovora

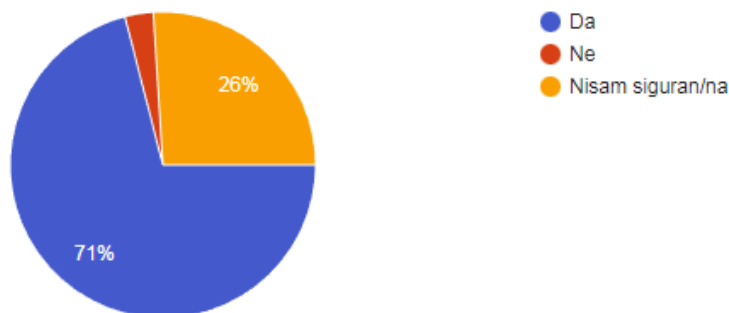
Grafikon 8. Smatrate li *cancel* kulturu pozitivnom ili negativnom pojavom u društvu?

9. Smatrate li da *cancel* kultura može dovesti do prebrze osude pojedinaca bez pružanja prilike za ispravak ili učenje iz pogrešaka?

71% ispitanika odgovorilo je da, 26% ispitanika nije sigurno, a samo 3% odgovorilo je ne.

9. Smatrate li da *cancel* kultura može dovesti do prebrze osude pojedinaca bez pružanja prilike za ispravak ili učenje iz pogrešaka?

100 odgovora

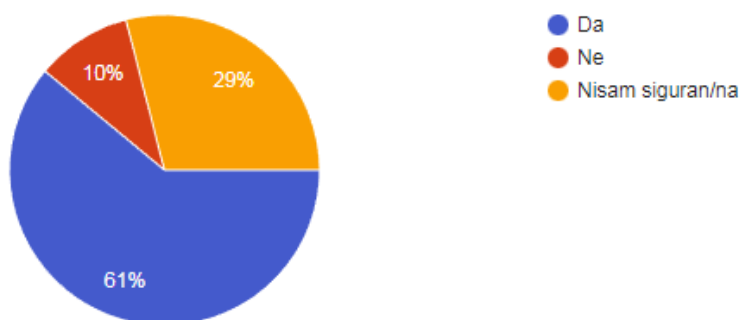
Grafikon 9. Smatrate li da *cancel* kultura može dovesti do prebrze osude pojedinaca bez pružanja prilike za ispravak ili učenje iz pogrešaka?

10. Smatrate li da *cancel* kultura može ograničiti slobodu izražavanja?

61% ispitanika odgovorilo je da, 10% ispitanika reklo je ne, a 29% ispitanika nije sigurno.

10. Smatrate li da *cancel* kultura može ograničiti slobodu izražavanja?

100 odgovora

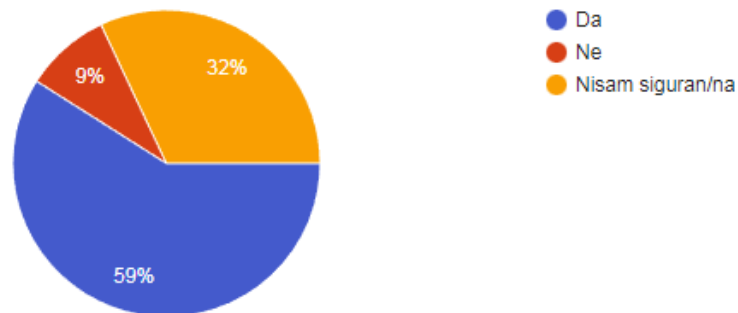
Grafikon 10. Smatrate li da *cancel* kultura može ograničiti slobodu izražavanja?

11. Smatrate li da bi trebalo postojati ograničenje ili regulacija *cancel* kulture kako bi se izbjegle nepravedne ili pretjerane osude?

59% ispitanika odgovorilo je da, 9% ispitanika reklo je ne, a 32% ispitanika nije sigurno.

11. Smatrate li da bi trebalo postojati ograničenje ili regulacija *cancel* kulture kako bi se izbjegle nepravedne ili pretjerane osude?

100 odgovora

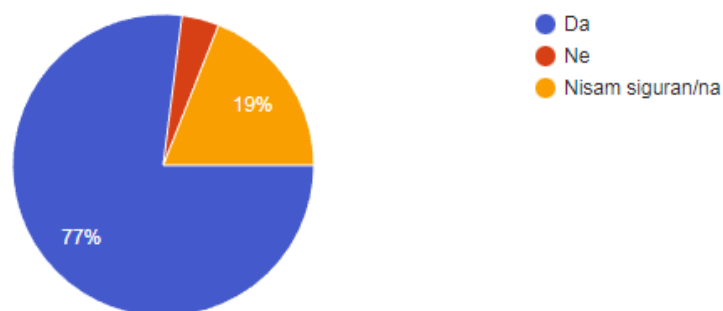
Grafikon 11. Smatrate li da bi trebalo postojati ograničenje ili regulacija *cancel* kulture kako bi se izbjegle nepravedne ili pretjerane osude?

12. Smatrate li da *cancel* kultura može imati nezaslužene i pretjerano negativne posljedice na osobe koje su izložene javnoj osudi?

77% ispitanika odgovorilo je da, 4% ispitanika reklo je ne, a 19% ispitanika nije sigurno.

12. Smatrate li da *cancel* kultura može imati nezaslužene i pretjerano negativne posljedice na osobe koje su izložene javnoj osudi?

100 odgovora

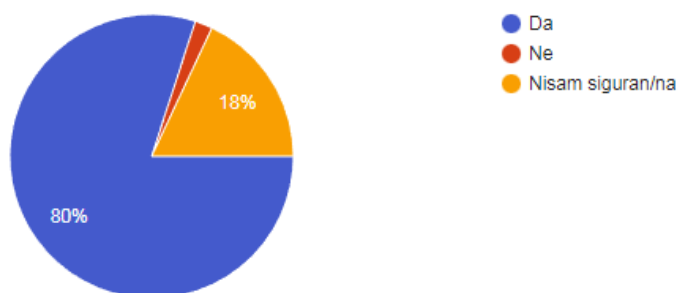
Grafikon 12. Smatrate li da *cancel* kultura može imati nezaslužene i pretjerano negativne posljedice na osobe koje su izložene javnoj osudi?

13. Smatrate li da bi pojedinci koji su „otkazani“ trebali imati priliku za ispravak ili rehabilitaciju svoje reputacije?

80% ispitanika odgovorilo je da, 18% ispitanika nije sigurno, a samo 2% ispitanika reklo je ne.

13. Smatrate li da bi pojedinci koji su "otkazani" trebali imati priliku za ispravak ili rehabilitaciju svoje reputacije?

100 odgovora

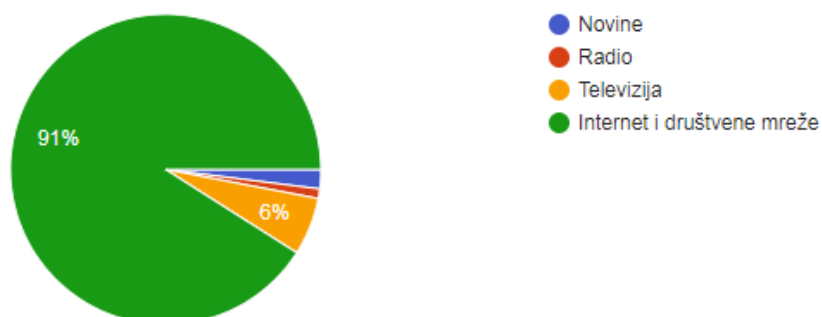
Grafikon 13. Smatrate li da bi pojedinci koji su „otkazani“ trebali imati priliku za ispravak ili rehabilitaciju svoje reputacije?

14. Koji medij, po Vašem mišljenju, najviše doprinosi širenju *cancel* kulture?

Ovdje se velika većina ispitanika odlučila za internet i društvene mreže (čak 91%), dok su televizija (6%), novine (2%) i radio (1%) dobili vrlo mal postotak glasova.

14. Koji medij, po Vašem mišljenju, najviše doprinosi širenju *cancel* kulture?

100 odgovora

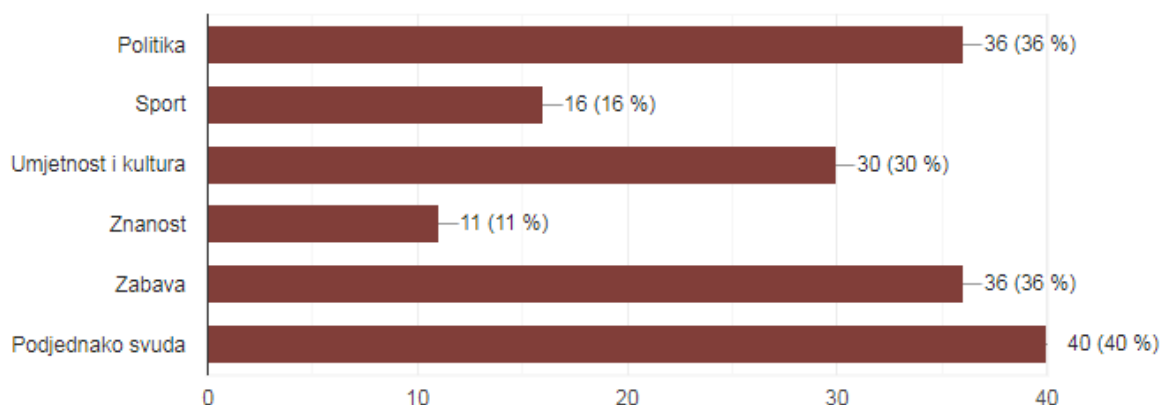
Grafikon 14. Koji medij, po Vašem mišljenju, najviše doprinosi širenju *cancel* kulture?

15. U kojim područjima i granama je, po Vašem mišljenju, najprisutnija *cancel* kultura?

Ispitanici su odgovorili na sljedeći način: politika 36%, sport 16%, umjetnost i kultura 30%, znanost 11%, zabava 36%, podjednako svuda 40%.

15. U kojim područjima i granama je, po Vašem mišljenju, najprisutnija *cancel* kultura?

100 odgovora

Grafikon 15. U kojim područjima i granama je, po Vašem mišljenju, najprisutnija *cancel* kultura?

16. Koje je vaše mišljenje o *cancel* kulturi?

Mišljenja ispitanika su razna, a neki od izdvojenih odgovora su:

„Osobno ne mogu gledati ni čitati djela osoba koje su privatno podržavale fašističke režime (Handke recimo) ili imale pedofilske sklonosti (W. Allen, M. Jackson). Nisam u stanju odvojiti djelo od autora, ali smatram da *cancel* kultura globalno nije dobra pojava jer izlaže privatne osobe javnoj osudi i kamenovanju, a to je također oblik fašizma koji nas vodi u autocenzuru i sigurno ne pridonosi slobodi izražavanja i bivanja“,

„Mislim da je fascinantna pojava, može natjerati pojedinca da bude pažljiviji i promišljeniji, ali može i doći do ekstrema i imati vrlo ozbiljne posljedice, o kojima mislim da se trebalo više govoriti i ozbiljnije im pristupiti“,

„Pretjerana je“,

„Uvijek je bila prisutna i biti će“,

„Rad i uspjeh koji je osoba postigla ne treba biti zaboravljen radi jedne greške“,

„Negativno je, ali odgovor zahtjeva cijeli elaborat i teško stane u okvir ankete“,

„Nova riječ za staru praksu“,

„Negativna pojava koja bi trebala biti regulirana, ali je teško regulirati jer je najčešće promoviraju moćniji i utjecajniiji pojedinci ili skupine“,

„Ne volim cancel kulturu, ali da mogu i ja bi neke stvari cancel-o“,

„Ne sviđa mi se jer je u ovom našem licemjernom vremenu povezana s pretjeranom političkom korektnošću i vodi u opresiju“,

„Neutralno“,

„Trebamo biti slobodni, što znači biti odgovorni za svoje postupke i zaključivati po vlastitom nahođenju. Kultura otkazivanja nije ni dobra ni loša, ona je oduvijek prisutna, a ovo što se sada događa je čisti hipsteraj, gdje bi neki otkazali i sami sebe u nekom trenutku, jer im se nešto ne sviđa. Dalje neću jer je za to potrebna opsežna rasprava“,

„Mislim da bi se ljudi više trebali brinuti o sebi, svojim stavovima i razmišljanjima nego tuđim. Također ne treba osuđivati tuđa razmišljanja bez da smo preispitali vlastita“,

„Odobravam pojavu cancel kulture“,

„Iako je nastala iz dobrih pobuda, nerijetko ima loše posljedice. Trebalo bi pažljivije, promišljenije i protokolarnije baratati mehanizmima zabrana i otkazivanja“,

„Ne podržavam isključivost pa samim tim ni cancel kulturu“,

„Mislim da je bilo koji oblik ograničavanja slobode izražavanja loša pojava. Kad slobodu izražavanja ograničava, uglavnom s temom neupoznata masa na temelju svojih političkih, etničkih ili drugih stavova, kako je to slučaj u cancel kulturi, to zasigurno ne može pozitivno utjecati na razvoj demokratske svijesti stanovništva. Moje je mišljenje da svi trebamo imati priliku iznijeti svoj stav a da kao posljedicu ne doživimo sramoćenje i izolaciju. Dugoročno gledano, cancel kultura će nas dovesti do onoga protiv čega se njome pokušavamo boriti“.

16. Koje je vaše mišljenje o *cancel* kulturi?

67 odgovora

Zanimljivo mi je uočiti reakcije javnosti, vazno je ukazati na neke pojave, no stvari nisu crno-bijele, ne slazem se s prebrzom osudom jer itekako znam da ne znam što sve iza te reakcije može stajati.

Cancel kulturom javnost dobiva moć utjecati na ponašanje poznatih, slavni i moćnih osoba, kao svojevrsna protuteža njihovoj moći. Iako reakcija na pojedine "skandale" može biti prejaka i nepravedna, javno mnijenje ima tendenciju da se samoregulira, pa mislim da je strah od nepravedne reakcije i trajnog uništenja nečije reputacije nepotreban.

Mislim da je bilo koji oblik ograničavanja slobode izražavanja loša pojava. Kad slobodu izražavanja ograničava, uglavnom s temom neupoznata masa na temelju svojih političkih, etičkih ili drugih stavova, kako je to slučaj u cancel kulturi, to zasigurno ne može pozitivno utjecati na razvoj demokratske svijesti stanovništva. Moje je mišljenje da svi trebamo imati priliku iznijeti svoj stav a da kao posljedicu ne doživimo sramoćenje i izolaciju. Dugoročno gledano, cancel kultura ce nas dovesti do onoga protiv čega se njome pokušavamo boriti.

Potrebna je , ali je pitanje u čijim je rukama i koji je cilj.

Grafikon 16. Koje je vaše mišljenje o *cancel* kulturi?

6. Zaključak

Cancel kultura je kontroverzna tema koja se sve više ističe u suvremenom društvu. Povijesni i kulturološki konteksti igraju važnu ulogu u razumijevanju ovog društvenog fenomena. *Cancel* kultura je novi, pomalo i pomodan naziv za pojavu koja ima dugu povijesnu praksu, samo što se nekoć nazivala ekskomunikacija, cenzura, bojkot, izopćavanje iz javnog života itd. Ovaj rad je istražio povijesne i kulturološke faktore koji su oblikovali pojavu *cancel* kulture. *Cancel* kultura nije nova pojava i može se primijeniti kroz povijest u različitim oblicima. Ona svoje korijene vuče još od najranijih oblika društava i civilizacija. Od antike, preko politike kršćanske crkve u srednjem vijeku, pa sve do praksi totalitarnih režima, društveni fenomen „otkazivanja“ i „isključivanja“ bio je cijelo vrijeme prisutan. Cilj ovoga rada bio je kontekstualizirati fenomen *cancel* kulture kroz analizu povijesnih događaja i društvenih promjena.

Postoje različita mišljenja o *cancel* kulturi. Neki je vide kao način postavljanja potrebnih granica u svrhu korigiranja društva i javnoga diskursa prema oficijelnim vrijednostima i idealima tako što se sankcioniraju odstupajuća ponašanja ili stavovi, dok je drugi kritiziraju kao oblik pretjerane cenzure ili lov na vještice u kojem ljudi mogu biti nepravedno optuženi i suočiti se s ozbiljnim posljedicama bez prava na obranu.

Prijepori *cancel* kulture proizlaze iz toga što ona djeluje s pozicije moći, što apriorno njen karakter čini diskutabilnim. Također je odlikuje iracionalnost, afektiranost, ostrašćenost, impulzivnost. Prijeporno je što se čini opravdanim sankcionirati djela, ali cijela stvar postaje delikatna kada se proširuje na sankcioniranje izjava. S jedne strane, takva praksa obnavlja atmosferu verbalnog delikta i kosi se s načelima demokratičnosti, slobodom mišljenja i izražavanja. S druge strane, takva se praksa može činiti utemeljenom jer „discipliniranje“ i „normiranje“ javnog govora onemogućava da se u diskurzivnom prostoru stvori klima i preduvjeti koji bi onda djelovali poticajno na konzekventna djela, npr. ako se diskurzivni/javni prostor zasiti komentarima da su pripadnici nekog naroda ili rase ološ, niža vrsta i tome slično, to nije nešto što se samo „brblja“ u eteru „u prazno“, nego stvara mentalnu pripremu za sukladno djelovanje prema tom narodu, rasi ili nekoj drugoj zajednici kao predmetu animoziteta. Važno je napomenuti da je *cancel* kultura složena tema i da ne postoji jedinstvena definicija i shvaćanje o tome što ona znači ili kako se treba nositi s njom.

U radu je obavljena tipologija *cancel* kulture po sljedećim odrednicama: 1. isključivanje na temelju izjava (slučajevi gdje je osoba nešto nepodobno rekla ili objavila, pa je doživjela isključivanje zbog toga), 2. isključivanje na temelju čina ili djela (u ovom slučaju, posljednjih godina, najčešće je riječ o seksualnim prijestupima), 3. isključivanje na temelju pripadnosti (u ovom slučaju, najrecentniji primjer je isključivanje ruskih umjetnika i sportaša zbog ruske agresije na Ukrajinu).

Zaključak koji možemo izvesti iz provedenog istraživanja je taj da je većina ispitanika upoznata s pojmom *cancel* kulture. Ipak, na pitanje o tome je li *cancel* kultura relativno nova pojava ili pojava s dužom povijesnom praksom odgovori su bili gotovo izjednačeni. Iz toga možemo zaključiti da ispitanici (točnije polovica njih) ne prepoznaju činjenicu da društveni fenomen *cancel* kulture ima duboke povijesne korijene i prakse. Što se tiče same percepcije o *cancel* kulturi, više ispitanika je vidi kao negativnu pojavu koja može dovesti do prebrze osude, ograničiti slobodu izražavanja te imati nezaslužene i pretjerano negativne posljedice na osobe koje su joj izložene. Većina ispitanika smatra i da bi trebalo postojati ograničenje ili regulacija *cancel* kulture te da bi pojedinci koji su „otkazani“ trebali imati priliku za rehabilitaciju svoje reputacije. Očekivano, velika većina ispitanika smatra da širenju *cancel* kulture najviše doprinose Internet i društvene mreže. Ispitanici smatraju da je *cancel* kultura podjednako prisutna u svim područjima i granama društva. Važno je napomenuti da je *cancel* kultura kompleksan pojam koji zadire u sve pore društva i stoga su potrebna daljnja istraživanja i analize ovog društvenog fenomena.

7. Literatura

Knjige i znanstveni radovi:

1. Flere, S. (2007) The Broken Covenant of Tito's People: The Problem of Civil Religion in Communist Yugoslavia. *East European Politics & Societies*, 21, 681-703.
2. Flere, S. (2012) Da li je Titova država bila totalitarna? *Političke perspektive*, 2(2), str. 7-21.
3. Foucault, M. (1980) *Istorija ludila u doba klasicizma*. Beograd: Nolit
4. Halder, A. (2002) *Filozofijski rječnik*. Uredio Jure Zovko, prijevod s njemačkog Ante Sesar. Zagreb: Naklada Jurčić.
5. Haralambos, M. i Heald, R. (1980) *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
6. Hebrang Grgić, I. (1999) Zakoni o tisku u Hrvatskoj od 1945. do danas. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 43, 3(2000), 117-134.
7. Hooks, A. M. (2020) *Cancel Culture: Posthuman hauntologies in Digital Rhetoric and the latent values of virtual community networks*. Diplomski rad. The University of Tennessee at Chattanooga.
8. Jelenić, J. (1996) Totalitarizam: političko, sociološko i gospodarsko očitovanje. *Obnovljeni život*, 51 (1-2), str. 15-33.
9. Markasović, V. (2019) Transatlantska trgovina robljem. *Rostra*, 10(10), str. 135-147.
10. Matijevac, I. (2022) *Kultura isključivanja - društveni fenomen s negativnim posljedicama za znanost*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
11. Peruško, I. (2013) *Poetika progonstva: Gor'kij i Bulgakov između srpa i čekića*. Zagreb: Naklada Ljevak.
12. Sovar, E. (2021) *Trumpova komunikacija na Twitteru*. Završni rad. Koprivnica: Sveučilište sjever
13. Valput, M. (2017) *Knjige koje sustavi nisu voljeli*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.

Mrežni izvori:

1. Antikvarijat Biblos. (2023). <https://www.antikvarijat-biblos.hr/blog/aleksandar-solzenjicin-od-gulaga-do-nobelove-nagrade> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
2. Babić, S. (2022). Ratni PR: Otkazivanje ruske kulture i umjetnosti velika je, čak i opasna pogreška. Lider media. https://lidermedia.hr/biznis-i-politika/ratni-pr-otkazivanje-ruske-kulture-i-umjetnosti-velika-je-cak-i-opasna-pogreska-142061#google_vignette (Pristupljeno 12. 8. 2023.)
3. Banić, S. (2021). Vremeplov: Francuski zakon o odvojenosti crkava i države - 9. prosinca 1905. Novi informator. <https://informator.hr/strucni-clanci/vremeplov-francuski-zakon-o-odvojenosti-crkava-i-drzave-9-prosinca-1905?hls=> (Pristupljeno 25. 7. 2023.)
4. Banić, S. (2021). Vremeplov: Suđenje i osuda Giordana Bruna - 8. veljače 1600. Novi informator. <https://informator.hr/strucni-clanci/vremeplov-sudenje-i-osuda-giordana-bruna-8-veljace-1600> (Pristupljeno 25. 7. 2023.)
5. Berkholz, S. (2005). 50 godina nakon smrti Thomasa Manna. Deutsche Welle. <https://www.dw.com/hr/50-godina-nakon-smrti-thomasa-manna/a-2282319> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
6. Hina (2021). Trump je u prosincu prozvao pristaše na prosvjed 6. siječnja. N1info.hr. <https://n1info.hr/svijet/trump-je-u-prosincu-prozvao-pristase-na-prosvjed-6-sijecnja/> (Pristupljeno 12. 8. 2023.)
7. Hina (2022). Prije pet godina se pojavio pokret #MeToo, ubrzo je prerastao u društvenu revoluciju. Sve je počelo jednim tvitom. Novi list. <https://www.novolist.hr/novosti/svijet/prije-pet-godina-se-pojavio-pokret-metoo-ubrzo-je-prerastao-u-drustvenu-revoluciju-sve-je-pocelo-jednim-tvitom/> (Pristupljeno 12. 8. 2023.)
8. Hina (2022). Wimbledon donio rigoroznu odluku i zabranio bjeloruskim i ruskim tenisačima nastup! Večernji list. <https://www.vecernji.hr/sport/wimbledon-donio-rigoroznu-odluku-i-zabranio-bjeloruskim-i-ruskim-tenisacima-nastup-1580283> (Pristupljeno 12. 8. 2023.)
9. Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. (2021). <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34552> (Pristupljeno 22. 7. 2023.)

10. Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. (2021). <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=21093> (Pristupljeno 25. 7. 2023.)
11. Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. (2021). <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=25025> (Pristupljeno 25. 7. 2023.)
12. Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. (2021). <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=17413> (Pristupljeno 25. 7. 2023.)
13. Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. (2021). <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=37627> (Pristupljeno 25. 7. 2023.)
14. Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. (2021). <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=61903> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
15. Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. (2021). <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=57725> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
16. Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. (2021). <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=59798> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
17. Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. (2021). <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=42707> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
18. Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. (2021). <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=19048> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
19. Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. (2021). <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9369> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
20. Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. (2021). <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=38662> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
21. Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. (2021). <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=23081> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
22. Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. (2021). <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56924> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)

23. Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. (2021). <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16908> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
24. Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. (2021). <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=69518> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
25. Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. (2021). <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=22850> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
26. Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. (2021). <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=32472> (Pristupljeno 6. 8. 2023.)
27. Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. (2021). <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=55183> (Pristupljeno 6. 8. 2023.)
28. Jergović, M. (2015). Pedeset godina od hapšenja Mihajla Mihajlova. Jergovic.com. <https://www.jergovic.com/sumnjivo-lice/pedeset-godina-od-hapsenja-mihajla-mihajlova/> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
29. Kirchhoffer, S. (2023). Put suza: Indijanci kojima je monstruoznim aktom oteta zemlja zaputili se na marš po čičoj zimi, na kojem je u mukama skončalo njih 4000! Povijest.hr. <https://povijest.hr/istaknuto/na-danasnji-dan-je-potpisan-akt-o-preseljenju-indijanaca-kojim-je-pocelo-njihovo-legalno-protjerivanje-i-marginalizacija/> (Pristupljeno 6. 8. 2023.)
30. Krajcar, D. (2023). Žene dobile pravo glasa na izborima - 1893. Povijest.hr. <https://povijest.hr/nadanasnjidan/zene-dobile-pravo-glasa-na-izborima-1893/> (Pristupljeno 6. 8. 2023.)
31. Kršovnik, J. (2022). Kultura otkazivanja: Svatko ima pravo reći što misli, ali za to mora biti spreman preuzeti odgovornost. Novi list. <https://www.novilist.hr/ostalo/kultura/kultura-otkazivanja-svatko-ima-pravo- reci-sto-misli-ali-za-to-mora-biti-spreman-preuzeti-odgovornost/> (Pristupljeno 22. 7. 2023.)
32. Kunić, Z. (2013). Zabranjeno čitanje! (2. dio) - cenzure modernog doba. Ziher.hr. <https://www.ziher.hr/zabranjeno-citanje-2-dio-cenzure-modernog-doba/> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)

33. Lalić, B. (2022). Bojkot ruske kulture: Postoji li prava mjera. Al Jazeera. <https://balkans.aljazeera.net/blogs/2022/3/29/bojkot-ruske-kulture-gdje-je-prava-mjera> (Pristupljeno 12. 8. 2023.)
34. Marendić, J. (2014). U kojim slučajevima dolazi do izopćenja iz Crkve? Bitno.net. <https://www.bitno.net/vjera/pitajte-svecenika/u-kojim-slucajevima-dolazi-izopcenja-iz-crkve/> (Pristupljeno 25. 7. 2023.)
35. Nakić, M. (2018). Jugoslavija je imala najhumaniji socijalizam u povijesti čovječanstva. I zato još uvijek plaćamo visoku cijenu. Liberal.hr. <https://www.liberal.hr/jugoslavija-je-imala-najhumaniji-socijalizam-u-povijesti-covjecanstva--i-zato-jos-uvijek-placamo-visoku-cijenu-398> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
36. Novi list. (2023). https://www.novolist.hr/mozaik/showbiz/kevin-spacey-zaplakao-kad-je-cuo-da-je-osloboden-optuzbi-za-seksualno-zlostavljanje-muskaraca/?meta_refresh=true (Pristupljeno 12. 8. 2023.)
37. Pecnik, J. (2022). Kronika propadanja besudne zemlje: Čitali smo „Raspad i rat: Dnevnik“ Milovana Đilasa. Novi list. <https://www.novolist.hr/ostalo/kultura/knjizevnost/kronika-propadanja-besudne-zemlje-citali-smo-raspad-i-rat-dnevnik-milovana-dilasa/> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
38. Povijest.hr. (2023). <https://povijest.hr/nadanasnjidan/papa-ekskomunicirao-engleskog-kralja-henrika-viii-1538/> (Pristupljeno 25.7. 2023.)
39. Povijest.hr. (2023). <https://povijest.hr/nadanasnjidan/nacisticko-javno-spaljivanje-knjiga-1933/> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
40. Romano, A. (2020). Why we can't stop fighting about cancel culture. Vox. <https://www.vox.com/culture/2019/12/30/20879720/what-is-cancel-culture-explained-history-debate> (Pristupljeno 22.7. 2023.)
41. Štahan, M. (2022). Koji su korijeni kulture otkazivanja? Bitno.net. <https://www.bitno.net/vjera/aktualnosti/koji-su-korijeni-kulture-otkazivanja/> (Pristupljeno 22. 7. 2023.)
42. Tudjman.hr. (2023). <https://www.tudjman.hr/zivotopis> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)

43. Večernji list. (2023). <https://www.vecernji.hr/showbiz/autor-emisije-u-soku-je-nakon-poruke-ramba-amadeusa-umjesto-kajanja-on-je-nasao-nacin-da-to-opravda-1664322> (Pristupljeno 22. 7. 2023.)
44. Vladogotovac.org. (2009). <https://vladogotovac.org/> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
45. Wallenfeldt, J. (2018). The Green Book. Britannica. <https://www.britannica.com/topic/The-Green-Book-travel-guide> (Pristupljeno 6. 8. 2023.)
46. Zurcher, A. (2021). Cancel culture: Have any two words become more weaponised? BBC News. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-55959135> (Pristupljeno 22. 7. 2023.)

8. Prilozi

Popis slika:

1. Slika 1. https://www.imdb.com/title/tt0102526/mediaviewer/rm2478975744/?ref_=tt_ov_i (Pristupljeno 22. 7. 2023.)
2. Slika 2. [https://en.wikipedia.org/wiki/Martin_Luther#/media/File:Lucas_Cranach_d.%C3%84._-_Martin_Luther,_1528_\(Veste_Coburg\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Martin_Luther#/media/File:Lucas_Cranach_d.%C3%84._-_Martin_Luther,_1528_(Veste_Coburg).jpg) (Pristupljeno 25. 7. 2023.)
3. Slika 3. <https://nationalgeographic.rs/istorija-i-kultura/istorija/a40232/Otmica-rimskog-pape-od-stane-Napoleona.html> (Pristupljeno 25. 7. 2023.)
4. Slika 4. <https://povijest.hr/nadanasnjidan/papa-ekskomunicirao-engleskog-kralja-henrika-viii-1538/> (Pristupljeno 25. 7. 2023.)
5. Slika 5. <https://www.semanticscholar.org/paper/THE-CONTRIBUTION-OF-GIORDANO-BRUNO-TO-THE-PRINCIPLE-Garcia/28f364dd21fb9fbbc69c5d7fd42bf128963b29af/figure/0> (Pristupljeno 25. 7. 2023.)
6. Slika 6. <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=46919> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
7. Slika 7. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=59798> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
8. Slika 8. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=10122> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
9. Slika 9. <https://www.antikvarijat-biblos.hr/blog/aleksandar-solzenjicin-od-gulaga-donobelove-nagrade> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
10. Slika 10. <https://povijest.hr/nadanasnjidan/nacisticko-javno-spaljivanje-knjiga-1933/> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
11. Slika 11. <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9369> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
12. Slika 12. <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=38662> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
13. Slika 13. <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=23081> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
14. Slika 14. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16908> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)

15. Slika 15. <https://twitter.com/Milan56508898/status/1000403089256534021/photo/1> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
16. Slika 16. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=22850> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
17. Slika 17. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62628> (Pristupljeno 30. 7. 2023.)
18. Slika 18. <https://hr.gov-civ-guarda.pt/green-book> (Pristupljeno 6. 8. 2023.)
19. Slika 19. <https://povijest.hr/istaknuto/na-danasnji-dan-je-potpisan-akt-o-preseljenju-indijanaca-kojim-je-pocelo-njihovo-legalno-protjerivanje-i-marginalizacija/> (Pristupljeno 6. 8. 2023.)
20. Slika 20. <https://edition.cnn.com/2021/01/08/tech/trump-twitter-ban/index.html> (Pristupljeno 6. 8. 2023.)
21. Slika 21. <https://www.idealists.org/en/nonprofit/7f25697f172c4dbca795fd6c5123bfb3-me-too-international-atlanta> (Pristupljeno 6. 8. 2023.)
22. Slika 22. <https://mubi.com/en/cast/kevin-spacey> (Pristupljeno 6. 8. 2023.)

Popis grafikona:

1. Grafikon 1.
2. Grafikon 2.
3. Grafikon 3.
4. Grafikon 4.
5. Grafikon 5.
6. Grafikon 6.
7. Grafikon 7.
8. Grafikon 8.

9. Grafikon 9.

10. Grafikon 10.

11. Grafikon 11.

12. Grafikon 12.

13. Grafikon 13.

14. Grafikon 14.

15. Grafikon 15.

16. Grafikon 16.